

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БҮРЯАД

БҮГЭДЭ АРАДАЙ СОНИН

ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

2009 оной августын 13 Четверг

№ 32 (21726)

Зунай һүүшын сагагшан хонин нарын 22 гарагай 5

Буряад үнэн

Манай сонин Россин хэблэлэй алтан жасада оруулагданхай

Буряад Республикын Президентын уулзалганууд

Буряадай Президентэ «Агро-Иволга» проект харуула

УҢАЛУУРИИН АСУУДАЛ УГАА ШУХАЛА

Буряадай Президент - Правительствын Түрүүлэгшэ Вячеслав Наговицын Ивалгын аймагай тосхонуудаар ябажа, мүнөөдэрэй байдалтайн бүри дүтөөр танилсаа.

Соотнихоб тосхоной түб котельнэ гүйсэд дүүрэнээр нэзлээн шэнэлэгдэхээр болонхой гээд, тосхоной гэр-байрын коммунальна ажахын директор Виктор Бохоев дуулаба. Дулаа дамжууланай түлөө түлбэриез хүн зоной 20 процент хубинь үгөөгүй байһанһаа боложо, 6 миллион түхэриг үри сугларанхай. Хүн зонһоо үриинь нэхээд, заһабаринһаа ажал ябуулхыень Буряадай Президент заабарилба. Үнгэрһэн жэл Туланжа тосхондо байгуулагдаһан асфальт болон бетон үйлэбэрилгын заводто захилнуудай хомороор ородог тухай Вячеслав Владимировичта мэдээсэбэ. Үйлэбэрилһэн продукция барилгын эмхинүүдтэ дурадаха талаар бүри эдэбхитэйгээр ажалаа ябуулхыень Буряадай Президент зүбшөөл үгөө.

Хадын багахан горхоние зүбөөр шэглүүлжэ, огородой эдэ таридаг поли руу уһа яагаад дамжуула тухай асуудал Россин Федерациин Буряад Республикадахи медиорациин Управлениин дарга Николай Кондаков хөөржэ үгэбэ. Тэрэнэй хэлһээр, хүдөө ажахы хүгжөөхын тулада, газар унажуула шухала. Ивалга тосхон руу хүнэй уухаар сэбэр уһа урдань Халюгаһаа асардаг байгаа. 2006 ондо тосхон дотор уһанай 11 колонко табигдан байна. Ивалга тосхонһоо арбаад метрэй зайда оршодог Красноярово тосхондо "Сигма-Тэк" гэхэн бүлгэм 120 метрэй худаг малтанхай. Ушарын гэхэдэ, ариг сэбэр уһа шэлнүүд дотор хэжэ, наймаанда табиха хүсэлтэй. Тус бүлгэмэй ажал хэрэгтэйнь Буряадай Президент танилсаба.

Удаань республикын толгойлогшо "Ургаса" гэхэн фермернүүдэй хамтын ажахы хүрэбэ. Тэндэ огородой эдэ шэнэ аргаар яагаад уһалдаг тухайгаа ажахын хүтэлбэрлэгшэд харуула үгөө. Багахан нүхэнүүдтэй шланг бухы поли дээрүүр тараагатай байна. Иимэ аргаар уһалхада, ургамал бүхэнэй үндэһэн руу уһан ошоно, уһан багаар хэрэглэгдэнэ.

"Ургаса" гэхэн хүдөө ажахын предприятиин түрүүлэгшэ Роман Пак 147 миллион түхэригэй "Иволга-Агро" проект тухайгаа Буряадай Президентэ тодоор хөөржэ үгэбэ. Тус проект бэелүүлгэдэ гүрэнэй туһаламжа хэрэгтэй гээд ойлгуулаба. "Хамтын нэгэ бүлгэм байгуулаа. 51 процент хубинь - гүрэнэй, 49 процент хубинь - танай байха. Хожомын та "хүл дээрээ батаар бодоходоо", гүрэнэй хубие өөртөө худалдан абаха аргатай болохот" - гээд, Вячеслав Наговицын "Ургаса" ажахын бэрхэшээлые шидхэбэ.

Дээдэ-Ивалгада ажануулагдай эдэбхи үүсхэл Буряадай Президентэ тон ехээр найшаадаба. Хамтын хүсөөр нютагай зон спортын томо байшан барижа байнхай. Айл бүхэниинь энэ хэрэгтэ мүнгэ алта оруула аргагүй наа, барилгада туһална, барилгашадта эдэ хоол бэлдэнэ. Гадна Ивалгын аймагай бэшээше тосхонууд арга шадалаараа туһалхаяа оролдоо. Мүнөө дээрээ бүхыдөө 500 мянганай ажал хээтэй, үшөө 250 мянган түхэриг түгэсхэлэй хэрэгүүдтэ дутагдажа байна. нураалсаалы шэнэ халада спортын байшан бэлэн болохо гээд, нютагай зон найдуула.

Хурамша ошохо замдаа тэмээ баридаг ажахын эзэн Найдан Чимитовтэй Вячеслав Наговицын хөөрэлдөө.

Кокорино тосхондо шэнэ хургуули барилгын ажал хэрэгүүдтэй Буряадай Президент танилсахадаа, байшанаа багаар бариха байгаат гэбэ. Ушарын гэхэдэ, 127 миллион түхэригэй 2 дабхарай айхабтар томо хургуули тосхондо барижа байна. Тэрээн дотор үбэлдөө дулаан байлгахын тулада, түлээ хулхан тон ехээр гаргашалагдаха. Багшанарай салинһаа хороохо болохо. Тиимэһээ хургуулиин байшан дотор хүүгэдэй саад түбхинүүлхыень Вячеслав Наговицын дурадахаба.

Удаань республикын толгойлогшо Гильбэрын уһалууриин нуур сөөрэм ошохо хараа. 1950-яад онуудта хүнэй гараар хэгдэһэн нуурай ашаар мүнөө 50 гаран ажахынууд огородой эдэ тариха аргатай. Хожомын тэндэ байшан

табижа, шэнэ онһон техникэ тодхоод, хүн зондо түлбэритэ уһа дамжуула тухай асуудал хараалдаг тухайгаа Россин Буряадтахи медиорациин Управлениин дарга Николай Кондаков тэмдэглээ. Огород руугаа сэхэ уһа оруула байһанайнгаа түлөө хүн зон мүнгэ түлэхээ арсахагүйнь мэдээжэ.

Гильбэрын, Оронгын хүдөөгэй байгуулануудай мал ажал хүгжөөхэ, үбһэ тэжээл үйлэбэрлэхэ, огородой эдэ тарилгые бага гаргашатайгаар эрхилхэ шэнэ нэбтэрүүлгэнүүд тухай болон бусад асуудалнууды "Агролидер" гэхэн хамтын ажахыда Буряадай Президент аймагай болон хүдөө ажахынуудай хүтэлбэрлэгшэдтэй зүбшэн хэлсээ.

Республикын толгойлогшо Ивалгын аймагаар албанайнгаа хэрэгээр ябаһанай удаа иигэжэ тобшолбо: "Ерэхэ жэлһээ бюджетэй олзо хубааха талаар шэнэ арга нэбтэрүүлхэ хүсэлтэйбди. Аймагуудай депутадууд бюджетһээ оронон мүнгээ хайшань шэглүүлхэ тухайгаа шидхэбэри өөһэдөө абадаг болохо. Гүрэнһөө номологдон мүнгэ хайша хэрэгээр гаргашалангүй, зүб мүрөөр дамжуула шухала. Хоёр нютагта хоёр ондоо байдал энэ удаа ажаглабаб. Дээдэ-Ивалгада өөрынһөө мүнгөөр нютагай зон өөһэдтөө тон хэрэгтэй спортын байшан барихадаа, мүнгэндөө гамтайгаар хандаа. Харин Кокорино нууринда томо гэгшын хургуули баряад, аяар 124 миллион түхэриг гаргашалада, барилгаяа үшөө түгэсхөөгүй байна.

Республикын хүдөө ажахы мүнөөдэрэй иимэ аргаар хээдээшье хүгжөөхөгүбди. Республикада уһалууриин газарнууд хомордоно. Эгээл тиимэһээ уһалууриин асуудал Ивалгын аймагта шидхэгдэхэ юм. Бүхы республикада 47 нуур сөөрэм хүнэй гараар хэгдэһэн. Тэдэнээ зүбөөр хэрэглэнэгүбди. Уһаа гамтайгаар хэрэглээд, элдэб шэнэ арганууды хэрэглээд, ажалаа эрхилбэлнай, хүдөөгэй байдал хэрэгхэ. Ондоо гүрэнүүдтэ яагаад огородой эдэ таринаб гэжэ хараха хэрэгтэй. Тиимын тула хүдөө ажахы эрхилэгшэды харин нютагууд руу Буряадай Правительство эльгээхэ дуратай байха".

Сарюна ЭРДЫНЕЕВА. Авторай фото-зураг.

УВАЖАЕМЫЕ ЧИТАТЕЛИ! ПОДПИШИТЕСЬ НА ГАЗЕТУ

«БҮРЯАД ҮНЭН» - «ДҮХЭРИГ»

«БҮРЯАД ҮНЭН» - «ДҮХЭРИГ» СЕГОДНЯ:

- Экономика и культура во времена мирового экономического кризиса
  - История, традиции и современность
  - Бурятия – особая зона развития туризма и экологических проектов
  - Бурят-монголы и мировое сообщество
  - Астрология и мистика
  - «Бадма баабайнда баяртай, хүхюүтэй даа» (страница юмора и смеха)
  - Восточная пчелка (детская полоса творчества)
  - Из сокровищницы мировой литературы, монгольских летописей, из золотого фонда бурятской литературы
- ТВОРЧЕСКИЕ КОНКУРСЫ:
- «Лучшие люди Бурятии»
  - «Символ девяти знамен»
  - «Буряад үнэн» - «Дүхэриг» - центр литературной жизни Бурятии

По вопросам подписки на газету с получением в редакции или с доставкой в организацию (не менее 10 экземпляров) обращаться в отдел распространения по адресу: г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, д.23, тел.: 21-50-52, факс: 21-54-54.

По вопросам подписки газеты по почте обращайтесь в почтовые отделения Почты России до 20 числа каждого месяца.

Гунаһ ехэ дэлхэйе
Гурба тойроол «Дүхэригнай»,
Дүнэн ехэ дэлхэйе
Дүрбэ тойроол «Дүхэригнай».

БҮРЯАДАЙ ХҮБҮҮД БҮХЭНҮҮД ДАА

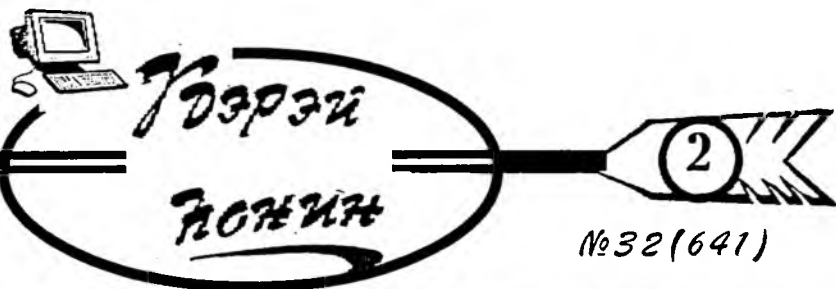
Нютагаймнай хүбүүд ээлжээтэ үндэр туйлалта туйлабад. Энэ удаа Хакасиин Республикын Черемушки тосхондо Россин УФСП-гэй Спартакиадын хоёрдох шата августын 1-һээ 3 болотор үнгэргэгдэһэн байна. Буряадтахи УФСП-гэй командын бүридэлдэ БГСХА дүүргэгшэ, мүнөө дээрээ тус эмхин ажалшад болохо Баир Цынгеев, Гарма Намсараев, Александр Дугаржапов, Арслан Батуев, Сергей Дардаев ба гири үргэлгоор Виталий Каратаев гэгшэд оронон байна.

Энэ зургаан хүбүүдэймнэй табанинь мүрысөөнэй дүнгүүдээр чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртөө.

Виталий Каратаев гири үргэлгөөр яһала һайн дүн харуулашье, шангай нуурида арай хүрөөгүй. Харин бэшэ табан хүбүүднэй нэгэдэмэл тулалдаагаар (комплексное единоборство) тон бэрхэ талаһаа өөһэдэгөө харуула, Сибириин Федеральна тойрогой Спартакиадын чемпионуудай нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Нэгэдэмэл тулалдаан 3 раундһаа бүридэдэг юм. Түрүүшын раундһаа боксоор хүбүүд бэе бсөтэеэ туршалсадаг, удаань барилдадаг, харин энэ хоёр раунд соо илагшань элирүүлэгдээгүй һаань, гурбадахи раунда тэдэнэр спортын тулалдаанда хабаатай бүхы зүйл холисолдуулан тулалсадаг. Эндэ бокс, барилдаан, каратэ болон бусад зүйлүүд ородог юм.

Тиин Россин Федерациин физическэ культурын габыата хүдэмэрлэгшэ, мэдээжэ тренер Агбан Галсанович Амгалановай бэлдэһэн хүбүүд чемпионууд боложо, Россин УФСП-гэй түгэсхэлэй шатын Спартакиадада хабаадаха эрхэдэ хүртэбэ. Энэ Спартакиада байгша оной сентябриин 20-26-най үдэрнүүдтэ Туапсе хотодо үнгэргэгдэхэ юм.

Лопсон ГЕРГЕНОВ.

ВЯЧЕСЛАВ НАГОВИЦЫН: «НУРГУУЛИН НОМОЙ САНГУУДАЙ ЖАСАНУУД БАЯЖУУЛАГДАЖА БАЙХА ЁНОТОЙ»

Түсэблэлгын зүблөөндэ Буряадай Президент Вячеслав Наговицын муниципальна аймагуудай болон хотын округуудай толгойлогшонорто хануулга хэбэ. Хэрбээ ямар нэгэн аймагта ажалай салын саг болзортоо түлэгдөөгүй байгаа хаань, тэдэ албанайнгаа тушаалда хүсэд харюусажа, хүдэлжэ шаданагүй гэжэ тоологдохо болоно.

Буряад Республикын Экономикын министрствын мэдээгээр, манай республикада 14 эмхинүүд 22,9 миллион түхэриг ажалай салингай мүнэг түлөөдүй байна. Илангаяа Баунтын (5,6 млн. түх.), Хойто-Байгалай (5 млн. түх.), Муяын (2,7 млн. түх.), Хяагтын (1,7 млн. түх.) аймагуудай предпрятинуудай болон эмхинүүдэй хүдэлмэрилэгшэд салингаа саг соогоо абанагүй. Улаан-Үдэдэ 5 миллион түхэригэй үри шэри ушаруулан предпрятинууд бии. Транспортые, энергетикые болон харгын ажахые хүгжөөлгөөр министр Юрий Козлов харгинууд хэр түхээрэгдэжэ байна гэжэ хөөржэ үгөө. Жэлэй эхинһээ хойшо Улаан-Үдэ - Турунтаево - Хурамхаан гэнэн харгын барилгада 361 миллион түхэриг ашаглагданхай. Гурбадахи асфальтова завод ашаглагдаа тушаагдаа. Харгинуудые захабарилгада ашаглагдаа мүнэг зөөри графигай ёһоор номологдоно. Тиихэдэ Зэдэ гол дээгүүр баригдажа байһан хүүргэдэ мүнэгэн саг соогоо үгтэнэ. Түгнэ болон Турка тосхон ороһон харгы түхээрхэ тухай гүрэнэй талаһаа хэлсээнүүд баталагданхай. Август харын хуушаар Баргажанай хүүргэ бариха эмхиие шэлэн абаха хэмжээ ябуула үнгэргэдэхэ юм.

Энэ зүблөөндэ нуралсалай шэнэ жэлдэ нургуулинуудые болон нуралсалай асуудал зүбшэгдөө. нуралсалай болон эрдэм ухаанай министр Алдар Дамдиновай мэдээсэлээр, республикын 550 нургуулинуудай 403-ниинь хүсэд бэлэн болонхой. Тэрэ тоодо 231 нуралсалай эмхи зургаан нуралсалай шэнэ жэлдэ бэлэн гэжэ Буряад Республикадахи Госпшнадзорой болон Роспотребнадзорой комиссинууд сэгнээ. Гэхэтэй хамта Зэдын, Сэлэнгын, Түнхэнэй аймагуудай нургуулинууд хангалтагүй бэлдэхтэй гэжэ эндэ хэлэгдэ. Манай республикада үхибүүдые нургуулида түхээрхэ хэмжээ ябуула эхилэнхэй. Хүндэ байдалтай гэр бүлэнүүдые, тэдэнэй хүүгэдые дэмжэхэ зорилготойгоор тэрэ үнгэргэдэнэ. Буряад Республикадахи Дотоодын Хэрэгүүдэй министрствын үүсхэлээр «Школьный набат» гэнэн хэмжээ ябуула үнгэргэгдэжэ байһанхай. Тулюур байдалтай гэр бүлэнүүдэй хүүгэдэ туһалха гэжэ 1 миллион шахуу түхэриг суглуулагдаа.

Буряадай Президент Вячеслав Наговицын нургуулин номой сангуудые нуралсалай номуудаар хангаа хэрэгтэ нуралсалай болон эрдэм ухаанай министрствын хүтэлбэрилэгшэдые анхарыт гэбэ. Жэл эрхэ бүри нургуулин номой сангуудай жаса үгьрнэ. «Нургуулин программинуудай ёһоор нуралсалай эмхи зургаануудта номуудые суглуулаха хэрэгтэй», - гэжэ Вячеслав Наговицын тэмдэглэбэ. Энээнһээ гадна энэ зүблөөндэ удаадахи даабаринууд үгтөө: ерэхэ үбэлэй дулаасуулгын хаһада бэлдэлгээр муниципальна аймагуудай болон хотын округуудай толгойлогшонортой селекторно зүблөө үнгэргэхэ, тарья хуряалгын хүдэлмэринүүдые саг соонь эхилхэ хэмжээнүүдые абаха, түбэй дэлгүүрэй худалдаа наймаанай талмайнуудые үргэдхэлгөөр дуралхалуудые оруулха, саад ургуулагдай продукция наймаалха нэмэлтэ нургуулинуудые байгуулаха болон бусад.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан. Э.ДАМБАЕВА бэлдэбэ.

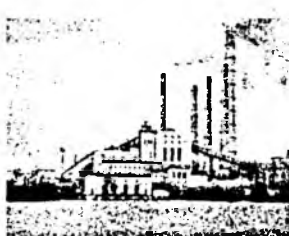
Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан мэдээсэнэ:

Республикада мүнөө жэлдэ 43,9 мянган гектар талмайда паар халалдаа. Паар хахалха хүдэлмэри Хяагтын, Хурамхаанай аймагуудта түсэблэн хэмжээндэ дүүргэгдэжэ. Харин эздынхид болон мухаршэбэрэйхид түсэбөө үлүүлэн дүүргэнэ байна.

Малай толгой бүхэндэ байгша ондо 15 центнер үбһэ тэжээл бэлдэгдэхээр түсэблэгдэнэ. Республикын долоон аймагуудта ехэ ган тохөөлдожо, август харын эхээр үбһэ тэжээл бэлдэжэ эхилэнхэй. Дизельнэ түлишын сэнгэй 15 түхэриг хүртээр хямда болоһонһоо уламжалан, Хүдөө ажахын министрствэдэ 358 мянган тонно үбһэ болон 44 мянга гаран тонно силос бэлдэхэ түсэб табинхай.

Эрэхэ үбэлэй дулаасуулгын хаһада бэлдэхэ түлэг дундаа ябуулагдана. Котельнүүдэй 30 процентнэ захабарилгадаа.

2009 оной июлин 1-нэй байдлаар, манай республикада ажалай салын түлэггөөр 23,9 миллион түхэриг үри шэри

ушаруулагданхай. Сибирийн Федеральна округой 12 регионуудай дунда Буряад Республика ажалай салын түлэггөөр үри шэрын талаар гурбадахи нуурида тоологдоно.

Бюджетнэ халбарин хүдэлмэрилэгшэд саг соогоо ажалайнгаа салын абана.

Улаан-Үдын авиационно заводой байгуулагдаһаар 70 жэл аяхан гүйсэбэ. Энэ ойн баяраарнь республикын Президент Вячеслав Наговицын заводой ажалша коллективые амаршалба. Мэргэжэлэй талаар бэйг шадбарие эхэтэй ажалша коллектив урдань табигданан зорилгонуудые жэншэдгүй дүүргэнэ гэжэ энэ амаршалга соонь хэлэгдэнхэй.

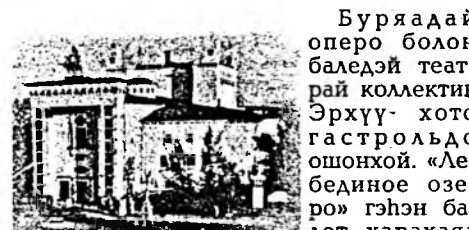
Буряад Республикын Элүүрье хамгаалгын министрствын талаһаа хүнгээлтэтэйгөөр эмдомуудые абадаг эрхэтэдые хангаа аптекин пунктнуудые республикын муниципальна байгуулануудта болон Улаан-Үдэ хотодо нээхэ ехэ хүдэлмэри эмхидхэгдэжэ ябуулагдаба. Иимэ пунктнууд аймагуудай больницануудай дэргэдэ нээгдэнхэй.

Монгол орондо дунда нургуулинуудта ород хэлэ заалгыг үргэдхэхэ хараатай. ИТАР-ТАСС-ай сурбалжалагшада Монголоой нуралсалай, соёлой болон эрдэм ухаанай министрэй

орлогшо Чоной Куланда мэдүүлбэ. Харин манай республикада монгол хэлэ шудалалгыг эдэбхижүүлхэ түсэбтэй.

Байгал-Амарай түмэр замай баригдаһаар 45 жэлэй ойн баяр Хойто-Байгалай аймагта үргэнөөр тэмдэглэгдэбэ. Санкт-Петербург, Москва, Новосибирск, Улаан-Үдэ хотонуудһаа элдэб жэлнүүдтэ эндэ хүдэлхэн хүнүүд хайндэрэй хэмжээ ябуулануудта уригдаһан байна.

Һүүлэй жэлнүүдтэ манай республикада хари гүрэнэй эрхэтэд олоороо ерэхэ ажал хэнэ. Байгша оной түрүүшын хахад жэлэй туршада республикын дэбисхэртэ 9 508 хари гүрэнэй эрхэтэд хүдэлнэ гэжэ бүридхэлдэ абтанхай.

Буряадай оперо болон баледэй театрай коллектив Эрхүү хото гастрольдо ошонхой. «Лебединое озеро» гэнэн балет харахаяа эрхүүгэйхид олоороо суглараа. Энэ коллектив гастрольдо амжалтатай ябажа ерэхэнэ дамжаггүй.

Эльвира ДАМБАЕВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

ЭЭЗГЭЙН ҮЙЛЭДБЭРИ

Акционернэ «Молоко» бүлгэм үдэр бүри 45-40 тонно һү буйлуулжа, сагаан эдээнэй элдэб янзын продукция үйлдэбэрилнэ. Байгша оной апрель хараһаа эхилжэ, продукция үйлдэбэрилгын хэмжээн нара бүри 4-5 процентээр дээшлэнэ. Энэ предпрятитада 32 янзын һүнэй, айраг тарагай, эзэгнэй зүйлүүд үйлдэбэрилэгдэнэ. Клубника холиһон эзэгнэй наймаанда иигээд бии болоһон. Энээнһээ гадна чернослив, курага холиһон эзэгнэй хүнүүд ехэ дуратайгаар худалдажа абадаг.

Республикын томо предпрятита болохо акционернэ «Молоко» гэнэн бүлгэмэй продукция Улаан-Үдэдэ «Титан», «Абсолют», «Либерти» гэнэн магазинуудта худалдагдана. Энээнһээ гадна нислээ хото шадарай наймаанай газарнуудһаа гадна Сэлэнгын аймагыг абаашагдана. Тус предпрятитин автотранспорт үлгөөнэй 5 саһаа эхилжэ, социальна халбарин эмхи зургаанууд болохо хүүгэдэй сэсэрлигүүдтэ, больницануудта, госпитальнуудта, интернат байшануудта, санаторионуудта, элүүржүүлгын, спортивна лагерынуудта һү, тараг, зөөхэй зөөжэ эхилдэг. Сагаан эдээндэ хүүгэд болон наһатай хүнүүд илангаяа дуратай.

Акционернэ «Молоко» бүлгэм республикын 10 аймагуудтай хэлсээ баталжа, өөрынгөө продукцияар хангана.

Тарбагатайн, Ивалгын, Прибайкалин, Кабанскын, Загарайн, Зэдын болон бусад аймагуудта нэрлэгдэгшэ бүлгэмэй продукция дуратайгаар худалдажа абана. Энэ предпрятита һү үйлдэбэрилдэг хубийн олзын хэрэг эрхилэгшэдтэй, томо ажыхинуудтай хэлсээ баталжа, һү тушаан абана. Хэрбээ урдань хүдөө ажыхын предпрятинуудтай 70 процентнэ энэ акционернэ бүлгэмдэ һү тушаадаг байгаа хаань, мүнөө хубийн олзын хэрэг эрхилэгшэд тэдэниие булижа, һү ехээр тушаадаг болонхой.

Ехэ Хунила, Кокорино, Оронго, Зырянск болон бусад тосхонуудта тус предпрятитин түлөөлэгшэд хүн зонһоо һү тушаан абана.

«Возрождение» гэнэн таряашан-фермерэй ажыхы һайн шанартай һү тушаадаг. Тэрэниие Людмила Викторова Корнакова хүтэлбэрилдэг, - гэжэ энэ предпрятита намда хэлэбэ. - Бэшэшые харюусалгатайгаар хүдэлдэг хүтэлбэрилэгшэд бии. Эдэмнай манай түшэг тулгуури болоно».

Акционернэ «Молоко» гэнэн предпрятита тушаажа абадаг һүнэй шанарта ехэ анхарал хандуулагдана, наринаар шалгажа абана.

Даржана ЦЕЛОВАЛЬНИКОВА, манай корп.

С.ДОНДКОВАГАЙ фото-зураг.

ААДАРАЙ ХОЙШОЛОНГУУД УСАДХАГДАНА

Августын 5-да Улаан-Үдэдэ ехээр аадарлаба. Иимэ байгааһин үйлэ хэрэгһээ дулдыдажа, хотын трамвайнуудай ажал тогтоо. Тиин хотын 2 һандархай түхэлэй гэрнүүд эбдэржэ, тэдэ айл байха гэргүй болоһон байна.

Улаан-Үдын мэрэй орлогшо Гемаля Гендунова мэрини брифингдэ байгааһин аюул тодорхой хойшолонгуудые усад-

халгын ехэ ажал хэгдэжэ байһан тухай мэдүүлбэ.

Мүнөөдэр хотын ажыхын комбинадууд, МУП «Управление трамвая», «Водоканал» ехэ ажал ябуула. Аадарай хойшолонгуудые усадхалгада 20 миллион 826 мянган түхэриг номолхо хэрэгтэй. Энээн тушаа хотын захиргаан Правительство руу бэшгэ эльгээнхэй.

Эбдэрхэн гэрнүүд зоной өөрын хүсөөр баригданан байна. Тиимэһээ хотын захиргаан эдэ эрхэтэдтэ хуулин ёһоор туһалха аргагүй. Тиин арга шадалаараа боложо, хотын захиргаан аюулда дайрагданан хүн бүхэндэ 10 мянган түхэриг үгэхэ юм.

Янжама КИМ.

«БАЙГАЛ – 2020»:

залуушуулай асуудалнуудыг зүбшэбэ

«Юунд Байгал-2020? Энэ юун тухай хэмжээ ябуулга гээшэб? Эдэ бүгэдэ асуудалнууд «Байгал – 2020» гэһэн лагерьта маниие урихадань, толгойдомнай нэн түрүүн ороо», - гэжэ Сэсэгма Гунгарова хөөрлэ.

Эрхүүгэй областиин Большое Голоустное гэһэн тосхондо «Байгал – 2020» гэһэн регион хоорондын лагерь ажалаа ябуулаа. Тус хэмжээ ябуулгын гол зорилго хадаа гүрэнэй нийтын, политическэ, экономическа, тини 2020 он болотор гүрэнэй хүгжэлтэдэ залуушуул ямар нүлөө оруулжа шадаха тухай зүбшэн хэлсэлгэ болон.

Эндэ Россин хотонууднаа 350 – яад эрхим залуушуул ерэйл байна. Алтайн хизаарай, Кемеровскэ, Оренбургска областнуудай, Тыва Республикын, Монгол ороной делегаци хабаадалсаа.

«Энэ долоон хоног соо нэгшье сүлөө сэг байгаагүй. Хэмжээ ябуулгануудай түсэб эхэ һонирхолтой байгаа. Бидэнэр «Нийтын ажабайдал» гэһэн халбариде хабаадабди. Эндэ олон һонирхолтой даабаринууд сооһоо эгээл хүндэнь - проект бэшэглэ. Харин бидэнэр һайнаар, үрэ дүнтэйгөөр даабарина дүүргэжэ, жорин гэшүүдэй үндэр сэгилтэдэ хүртөөбди», - гэжэ Иван Анисимов хэлэнэ.

«СМИ», «Бизнес и карьера», «Политика» болон «Общественная деятельность» гэһэн халбаринууд соо эрхимүүд элрүүлэгдээ.

«Түрүүшын үдэр «Молодая Гвардия» гэһэн нийтын нэгдэлэй гол штабай политическэ консультант, политолог Александр Казаков һонирхолтой лекци сугларагшадта уншаа. Тини үшөө «Восточно - Сибирская правда» гэһэн сониний редактортай уулзалга үнгэрөө. Тэрэ мүнөө үеын медиа - бизнес тухай хөөрөө», - гэжэ Нина Угрюмова хэлэнэ.

«Проектын хэмжээндэ үдэр бүри нэгэ үдэрэй спикерүүдыг шэлэжэ абадаг байгаабди. Энэ долоон хоногой һүүлшын үдэр жорин гэшүүд «Золотой фонд спикеров» гэһэн список эмхидхэжэ бүригдүүлэн байна. Тэрээн соо манай делегациин Андрей Сафонов ороо юм», - гэжэ Викторина Зайцева хөөрэнэ.

Россин регионууднаа ерэйл айлшадта Эрхүүгэй талаан бэлитгэй залуушуул үдэр бүри ерэжэ, концерт табидаг байгаа. «Fire Show», «Доктор Джаз» гэһэн бүлгэмүүдэй, КВН – эй командануудтай сугларагшад танилсаа.

«Иимэ хэмжээ ябуулганууд эрхим залуушууда тон хэрэгтэй юм. Эндэ эдэнэр бээ харуулна, эдэхитэй ондоо регионуудай залуушуулаар танилсана, дүй дүршэлтэйгөө хубаалдана», - гэжэ «Молодая Гвардия Единой России» гэһэн нийтын нэгдэлэй түрүүлэгшэ Юлия Гыпылова хэлэнэ.

Эржена БАТОРОВА.
 Авторай фото.

Үнгэрэгшэ амаралтын үдэрнүүдтэ Залуушуулай бүлгэмүүдэй нэгдэл Кабанскын аймагай Лемасово тосхондо «Наше время» гэһэн слет үнгэрөө.

100 – гаад хабаадагшад 5 үдэрэй туршада Байгал далайн эрье дээрэ һонирхолтой хэмжээ ябуулгануудыг үнгэрөө. Залуушуулай нэгдэлнүүдэй бүлгэмдэ ородог хүбүүд, басагад республикын олонхи аймагууднаа, Москва, Санкт – Петербург, Красноярск, Томск, Новосибирск, Иркутск хотонууднаа ерээ.

«Эгээл һонирхолтой, һанаанда хадудтаһан хэмжээ ябуулганууд хадаа эдэбдын тренингүүд болоно. Туяна Аранзасва, Оюна Зандапова, Сергей Болдохонов, Владимир Андриянов гэгшэд «Школа успеха» гэһэн тренинг үнгэрөө. Эгээл һонирхолтой темнуудын хадаа «Школа мужества», «Как покорить сердце мужчины», - гэжэ Захаамнай залуушуулай нэгдэлэй гэшүүн Даша хэлэнэ.

Залуушуулай бүлгэмүүдэй нэгдэлэй саашанхи хүгжэлтэ тухай түхэрэн шэрээгэй үедэ хөөрлөө. Ерээдүйн эрхэтэн хадаа эдэбдын ямаршье бэрхэшээлнүүдыг дабаха, һонюуша, элүүр энхэ хүн байха ёһотой гэжэ түхэрэн шэрээдэ хабаадагшад тодорхойлоо.

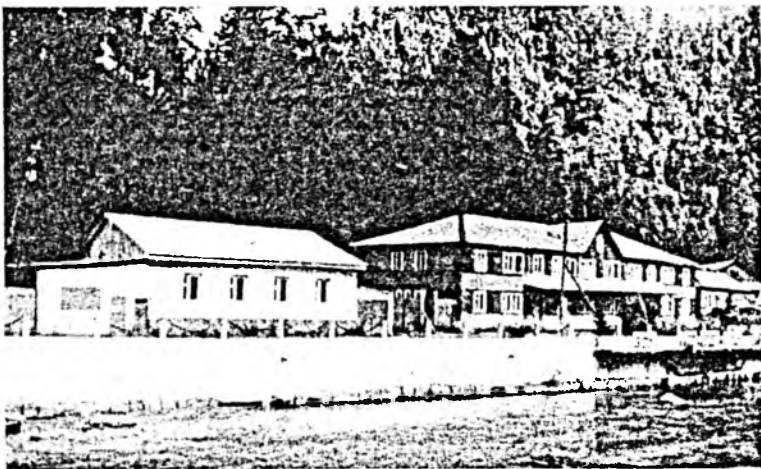
Залуушуулай эгээн дуратай «Мистер и мисс слет» гэһэн конкурс олоной һонирхол татаа.

ЭЛҮҮР ЭНХЭ,
 ҺОНЮУША БАЙХА ЁһОТОЙ

Красноярскын залуушуулай бүлгэмэй гэшүүн Саяна Полусурова «Мисс слет» гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртөө. Эгээн сэбэр хүбүүн гэжэ Агын Дугар Жалсанов тодорлоо.

Эржена БАТОРОВА.
 Авторай фото - зурагууд.

Олон хүниие нэгэ доро угтан абаха хэдэн пансионатууд бии, эдэлхэ, сэнгэхэ, сүлөө сагаа үнгэрэхэ газарнуудыг олон, шанар һайтай. Харин аршаанайнь эди шэди тухай булта зон мэдэхэ байха гэжэ би бата эггэнэб. Тэрэнэй аршаануудайнь шанар шэнжэнь хадаа суута Белокурихын аршаануудтай адли.

Суута аршаан тухай дуулаагүй хүн гэжэ үгы ёһотой. Тэрээн тухай үлүүлэн хэлээд яалтайб. Юрэл урдань зон тэндэ хуули хазгайруулгын ябадалай олошорһые тэмдэглэдэг һэн.

Харин энэ жэл Аршаан хууринда өһөддын амяараа, ажал ябуулхада бүхы хэрэгтэй онһон түхээрэгшүүдтэй, унаа машинануудтай, дээдэ зэргын бэлдхэлтэй мэргэжэлтэдтэй милисын

ТҮНХЭНЭЙ АРШААНУУД ХҮЛЕЭН АБАНА

Һаяхан манай корреспондент Түнхэнэй аймагай захиргаанай аяншалгын таһагыг даагша Баярма Ивановатай уулзаһан байна.

Түнхэнэй аймаг хадаа үзэсхэлэнтэ байгааһингаа баялигуудай эм домто аршаануудайнгаа талаар дэлхэйн шэмэг гүүлэн юм. Зунай сагта харахадань, Түнхэн руу зоринһон харгыгаар һубаринан машинануудай ээлжээн дууһахагүй. Тээд тэдэнэй олонхинь Эрхүүгэй номертойнууд байха. Эрхүүгэй зон Байгал дээрэ, үгы һаа, Түнхэндэ олшо амарха дуратайнууд юм. Байгааһин гонь, аршаануудайнь эршэ, эди шэди бурханһаа үгтөө юм ааб даа. Харин хүнүүд тэрэниие зүбөөр, хайра гамтайгээр, болгоомжотойгоор хэрэглэхын тула юу хэнэ агшад. Иимэ асуудалтайгаар би Баярма Ивановад халдань һэм.

- Түнхэнэй аймагта аяншалгын болон амаралтын талаар булта зондо һайшаагдахын тула яһала эхэ ажал ябуулагдана. Мүнөө дээрээ Түнхэнэй аймагай туризмын кластерта 4 зоно ороно гэшэ. Тэрэнэй тоодо Аршаан - Хуурай һубаг, Жэмһэгэй аршаанууд, Нилова-Пустынь ба Мон гээд болоно. «Түнхэнэй аймаг» гэһэн муниципальна байгуулалта мүнөө дээрэ туризмын талаар гүрэнэй, республикын болон регионий хэдэн конкурсуудта хабаадана. Энэ талаар тусхай программанууд бэлдэгдэнхэй. «Нилова-Пустынь» гэһэн курорттын программа эдэнэй дунда илангаяа илгарна. Энэ программаны туршалгын гэхэ гү, али пилотны гүс курорттын байдал яһала һайн. Энэ аяншалгын зонын тоодо Хойтоогой ба Туранай өһөддын хүгэлбэрлгын захиргаагуудай газарнууд ороно.

таһаг нэгдээ. Хулгай, хуули хазгайруулха ябадал хараһаар доошолоо.

Жэмһэгэй зонодо Вышкын ба Хонгор уулын аршаанууд ороно. Вышкэдэ, мүнөө дээдэ «Жемчужина» гээд тусхай нэрэтэй болонхой, мүн лэ ехэхэн ажал ябуулагдажа байна. Хэдэн шэнэ пансионатууд баригданхай, бас сансин бии. Эдэз хоол бариха кафенүүд тон олон. Урдань автомашинууд бүри аршаанда дүтэ ерэжэ, тэрэниие бузарлуудад, дуу шууя татадаг һаа, харин мүнөө машинуудыг амяарлан табиха тусхай автостоянка баригданхай. Зунай үедэ дүтэ оршодог Охор-Шэбэр, Жэмһэг хууринуудай хүн зон эндэ гэртээ буйлуулһан эдэз хоол, һү, мяха, тоһо, һамар, жэмс, һархяг болон бусад эндэ худалдажа, мүнгэ зөөри олохо аргатайнууд юм. Хэдэн хүнүүд энэ үедэ эндэ ажал хэхэ аргатай болоно.

Тингээд эндэ ушарһан бэрхэшээлын гэхэдэ, Вышкэ, мүнөө Жемчужина гэнэ гүбди даа, өөрын тусхай территориялна түсбэлгын карта үгы юм, тинхээд тус хууринь амяараа муниципальна байгуулалта болоо үды юм.

Гэхэтэй хамта, энэ зонодо ородог Хонгор уулын аршаанда экологическа халбариде хабаатай ажал ябуулабди. Эндэхи байгааһин тон өөрсэ маягтай, ехээр дайрагдаагүй, тон урданайхи зандаа үлэнхэй юм. Тинмэхэ аймагай захиргаан эндэхи хүршэ нотагай хүн зонтой, аха захатантай хэлсэжэ, Хонгор уулада байгааһинда тон нягта нарин болгомжотой, тэрэниие аршалан абарха зэргэтэй ажал ябуулха гэжэ хэлсэгдээ һэн.

Дүрбэдэхи «Мон» гэһэн зонодо бидэнэр һаяар Шумагай аршаануудта ба Монгол орон зорихо харгы дээрэ транзитна түб

байгуулха түсэбтэйбди. Мүн тэндэ «Деловой экономический центр» нэгдэхэ зэргэтэй юм. Энэ ажал Түнхэнэй үндэһон эхэ хүрээлэн ябуулжа байна.

Энээнэй хажуугаар «Инвестиционный фонд РФ» гэһэн конкурсно хабааданабди. Эндэ гол түлэб аймаг доторхи инфраструктура хүгжөөхэ, һайжаруулха талаар программа хамгаалха ёһотойбди. Харгы заһабарилха, зайн галай утаһа татаха гээд олон тоото ажал ябуулагдаха. Вышкэ ба Нилова-Пустынь хүртэгэр харгынуудыг нэн түрүүн заһабарилха шухала. Аймагай курортнууд дээрэ ажаллажа байһан хүнүүдэй мэргэжэл дээшлүүлхэ, соёл хүгжөөхэ мүн лэ хэрэгтэй.

Амархаяа, аяншалхаяа ерэйл зонодо дурадһан түлөөһэтэ туһаламжануудайнгаа шанар дээшлүүлхэ, үргэдхэхэ, шэнэ онол аргануудыг хэрэглэхэ гэшэ ажалыннай гол зорилгонуудай нэгэн болоно - гэжэ Баярма Иванова хөөрөөгөө түгэсхэбэ.

Лопсон ГЕРГЕНОВ.

Засагай дээдын зургаануудта

БУРЯАДАЙ ПРАВИТЕЛЬСТВО:
ҮДЭР ҮДЭРЭЙ ҮЙЛЭ ХЭРЭГҮҮД

Августын 3-да Президент - Правительствын Түрүүлэгшэ Вячеслав Наговицын Правительствын гэшүүдтэй, гүйсэдхэхы засагай зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдтэй түсбэлэглээн зүблөө үнгэргөө. Тэршэлэн эрхэтэдые хубийн асуудалнуударнь хүлээн абаа. Энээнһээ гадна БАМ-ай баригдаһаар 35 жэлэй ойе тэмдэглэжэ үнгэргэжэ, тийхэдэ Байгалай хуралсалай хуралдаае эмхидхэлгээр, Улаан-Үдэ хотын үйлсэнуудые болбосон түхэлтэй болголгоор хүдэлмэрилгын зүблөөнүүдые үнгэргөө.

Августын 4-дэ Вячеслав Наговицын Хитадай Тяньцзинь провинцигай харилсаха, Байгалай хуралсалай хуралдаае үнгэргэхэ асуудалаар хүдэлмэрилгын зүблөөнүүдые үнгэргөө. Энэл үдэр баригдажа байһан физкультурно-спортивна комплексдо хүрөө.

"Августын 5-да Буряадай Президент хүдөө ажахын хүдэлмэринүүдые үнгэргэхэ түсэб хэлсэһэн зүблөө хүтэлэе. Гадна агропромышленна комплексын предпритинуудые хүгжөөлгөөр зүблөө үнгэргөө. Энэл үдэр Байгалай хуралсалай хуралдаае нээлгын баяр ёһололдо хабаадажа, үгэ хэлэе.

Энэл үдэр Буряадай Президент энэл хуралдаанда хабаадагшадые хүндэтгэйгөөр хүлээн абаа.

Августын 6-да Вячеслав Наговицын хэдэн хүдэлмэрилгын зүблөөнүүдые үнгэргөө. Эдэ зүблөөнүүдэй нэгэндэ хүүгэдые гэр бүлэдөө хүмүүжүүлгэдэ абадаг хэрэгые саашань хүгжөөхэ асуудал хэлсэгдэһэн байна.

Августын 7-до Буряадай Президент хэдэн хүдэлмэрилгын зүблөөнүүдые үнгэргөө. Тэрэ тоодо Арадай Хуралай ээлжээтэ сессидэ 2009 оной бюджетэ хубилалтануудые оруулха асуудал хэлсэһэн байна. Тэршэлэн БАМ-ай баригдаһаар 35 жэлэй ойдо зориулагдаһан хайндэрэй хэмжээ ябуулануудта бэлдэхэ хүдэлмэри ябуулаа.

Августын 8-да Вячеслав Наговицын Северобайкальск хотодо энэ хайндэртэ зориулагдаһан хэмжээ ябуулануудта хабаадаа.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо Иннокентий Матвеевич Егоров үнгэрэгшэ долоон хоногто Президентын дэргэдэ үнгэргэгдэһэн түсбэлэглээн зүблөөндэ, республикын тогтойлогшын дэргэдэ 2009 оной бюджетэ хубилалтануудые Арадай Хуралай ээлжээтэ сессидэ оруулха асуудалаар үнгэргэгдэһэн зүблөөндэ хабаадалсаа. Тэршэлэн Улаан-Үдын авиационно заводой 70 жэлэй ойдо зориулагдаһан хайндэрэй хэмжээ ябуулануудта тэрэ хабаадалсаа.

Иннокентий Матвеевич республикын гүйсэдхэхы засагай зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдтэй түсбэлэглээн зүблөө, тийхэдэ шатараар Россин чемпионат үнгэргэлгөөр Эмхидхэлэй хорооной зүблөө хүтэлжэ үнгэргэбэ. Энээнһээ гадна Ивалгын аймагай Кокорино тосхондо хургуули бариха, "2009 оной болон 2010 ба 2011 онуудай түсбэлэглээн хугасаадахи республикын бюджет тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха асуудалаар зүблөөнүүдые үнгэргөө.

Экономическа хүгжэлтын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Александр Чепигов залан хүтэлбэрилдэг министрствэнүүд болон албан зургаануудта үнгэрэгшэ долоон хоногто Буряадай Правительствын болон "Банк развития и внешнеэкономической деятельности" гэхэн гүрэнэй корпорацийн хоорондын харилсаан тухай хэлсээ баталалгада бэлдэхэл ябуулагдаа. Энээнһээ гадна дээрэ нэрлэгдэһэн министрствэнүүд болон албан зургаануудай мэргэжэлтэд республикын ажалай дэлгүүртэй байгша ондо тохёолдоһон түгшүүрилтэй байдал хуларуулагда шэглүүлэгдэһэн нэмэлтэ хэмжээ ябуулануудай Программые бэелүүлэхэ хүдэлмэри ябуулаа.

Инфраструктурые хүгжөөлгөөр Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Александр Андреевич Фоменко августын 3-да "Улаан-Үдэ - Турулгатаево" гэхэн автомобиллин харгые нэһлээн шэнэлэхэ асуудал зүбшэн хэлсээ. Президентын дэргэдэ Улаан-Үдэ хотын үйлсэнуудые болбосон түхэлтэй болгохо хүдэлмэринүүдые зүбшэн хэлсэһэн зүблөөндэ хабаадалсаа. Августын 4-дэ БАМ-ай 35 жэлэй ойе хайндэрэлгэдэ зориулагдаһан асуудал хэлсэһэн зүблөөндэ хабаадаһаа гадна харгын хүдэлмэний аюулгүй байдалай талаар Правительствын комиссинин протокол дүүргэлгээр зүблөөндэ хабаадаа.

Августын 5-да А.А. Фоменко акционериз "Российские железные дороги" бүлгэмэй филиал болохо ВСЖД-гэй түлөөлэгшэдтэй уулзажа, намар болон үбэлэй хаһада зайн талаар найдамтайгаар хангалгатай холбоотой асуудал хэлсэбэ. Энээнһээ гадна 2010 ондо Заудинск станцие барижа эхиэхэ тухай асуудал эндэ хэлсэгдэбэ. Тэрээнһээ гадна А.А.Фоменко Байгалай хуралсалай хуралдаанда хабаадалсаа.

Августын 6-да республикын социально-экономическа хүгжэлтын программые дүүргэлгын хойноһоо хиналта бэелүүддэг Правительствын комиссин зүблөөндэ, тийхэдэ 2009 оной болон 2010 - 2011 түсбэлэглээн хугасаадахи республикын бюджет тухай Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха асуудалаар үнгэргэгдэһэн зүблөөндэ тэрэ хабаадаа. Гадна Прибайкалийн аймагай Мостовко нууринда дунда хургуули бариха асуудалаар нүүдэл зүблөө хүтэлжэ үнгэргөө. Тийхэдэ аяншалга-амаралгын зонын объектүүдтэ мүнгэ ашаглаха асуудалаар хүдэлмэрилгын зүблөө хүтэлжэ үнгэргөө.

Августын 7-до 2009 оной бюджетэ хубилалтануудые оруулалгаар Президентын дэргэдэ үнгэргэгдэһэн хүдэлмэрилгын зүблөөндэ хабаадаа.

Социально-хүгжэлтын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Баир Гвибалович Бальжиров августын 3-да түсбэлэглээн зүблөө үнгэргөө. Эндэ республикын Элүүрые хамгаалгын министрствын болон уялгата медицинн страхованийн Буряадай территориальна жасын Улаан-Үдэ хотын эмшлэлэгийн эмхи зургаануудта хүнүүд ээлжээндэ хэр удаан байнаб гэжэ шалгаһан шалгалтын дүнгүүдээр, тийхэдэ эм домоор хангалгын асуудалаар мэдээсэл хэгдээ.

Августын 4-дэ тэрэ 2009 оной түрүүшын хахад жэлэдэ булюу шэглэлтэй үндэһэн проектүүдые бэелүүлгын дүнгүүдээр үнгэргэгдэһэн видеоконференцидэ хабаадаа. Энээнһээ гадна Б.Г. Бальжиров Н.И. Атановтай, хуралсалай болон эрдэм ухаанай министр А.В. Дамдиновтай уулзажа хөөрлөдөө. Тэршэлэн республикын соёлой министр Т.Г. Цыбиков, Н. Бестужевай нэрэмжэтэ Ород драмын театрай директор С.Г. Степанов гэгшэдтэй албанай хэрэгээр уулзажа хөөрлөдөө.

Августын 5-да шатараар Россин чемпионат үнгэргэлгөөр Эмхидхэлэй хорооной зүблөөндэ, тийхэдэ "Инновационному обществу - инновационное образование" гэхэн выставкые нээлгэдэ хабаадаа.

Августын 6-да Байгалай хуралсалай хуралдаанай хүдэлмэридэ хабаадаа, августын 7-до социальна бүлэглэлэй министрствэнүүд болон эмхи зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдтэй 2010-2012 онуудай туршада ниитэ республиканска хэмжээ ябуулануудые үнгэргэлгэдэ мүнгэ номолхо асуудал хэлсэһэн зүблөө үнгэргөө.

Россин Федерацийн Президентын дэргэдэхи Буряад Республикын Бурин эрхэтэ түлөөлэгшэтэ эмхийн мэргэжэлтэд Сергей Владимирович Лысцевэй ударидалга доро Буряад Республикын үдэрнүүдые Москвада үнгэргэгдэдэ бэлдэхэ, республикын хуралсалай болон эрдэм ухаанай халбарин материално-техническэ үндэһэ нууриине бэхижүүлгээр дурадхалнуудые дэмжэхэ, залуушуулай уласхоорондын фестивалда бэлдэхэ болон бусад асуудалнуудые шийдэхэ хүдэлмэри ябуулагдаа. Россин Федерацийн министрствэнүүдтэ Росси гүрэнэй бүридэлдэ Буряад ороной хайн дураараа ороһоор 350 жэлэй ойе хайндэрэлгэдэ бэлдэлгээр Россин Федерацийн Правительствын захиралтын түлэбые зүбшэлэлгөөр хүдэлмэри үргэлжэлүүлгэдэ.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо - Президентын болон Правительствын Захиргаанай Хүтэлбэрилэгшэ Петр Лукич Носков Президентын дэргэдэ үнгэргэгдэһэн түсбэлэглээн зүблөөндэ, Байгалай хуралсалай хуралдаанда, Улаан-Үдын авиационно заводой 70 жэлэй ойдо зориулагдаһан баяр ёһололой хэмжээ ябуулануудта хабаадаа. Буряад Республикын Президентын болон Правительствын Захиргаанай бүридэлгэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэдтэй аппаратна болон хүдэлмэрилгын зүблөөнүүдые үнгэргөө.

П.А. Носковой тогтойлдог бүридэлгэнүүдтэ Президентын болон Правительствын хүдэлмэриине олондо мэдээсэхэ хүдэлмэри эмхидхэгдээ. Гадна Буряадай Президент В.В. Наговицын, хуралсалай болон эрдэм ухаанай министр А.В. Дамдинов, "Эврика" гэхэн хуралсалай политикын асуудалнуудай институтай ректор А.И. Адамский гэгшэдтэй эндэхи мэргэжэлтэд Байгалай

хуралсалай хуралдаанай үедэ пресс-конференци эмхидхэжэ үнгэргөө. "Алтаргана-2010" гэхэн уласхоорондын фестивалда республикын хабаадалгада бэлдэхэ Эмхидхэлэй хорооной бүридэл хэлсэгдээ.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэлбэлэй албан.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮСЭБЛЭНЭН ХЭМЖЭЭ ЯБУУЛГАНУУД

2009 оной августын 10-14

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮДЭГШЫН УЯЛГАНУУДЫЕ САГ ЗУУРА ДҮҮРГЭГШЭ А.С. КОРЕНЕВОЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭГЛЭН ЗҮБЛӨӨН

10.08 11.00 Арадай Хуралай бага танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХЭРЭГҮҮДЫЕ ЭРХИЛЭГШЭ - АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.В. ЭРДЫНБЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЛГЫН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

10.08 13.30 Бага танхим

АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай, финансын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Д. Э. Доржиев)

Зүблэхэ зүйл: Арадай Хуралай 11-дэхи сессидэ зүбшэгдэхэ асуудалнууд тухай Долоон хоной туршада

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдын хүтэлбэринин, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С. Скосырская)

Зүблэхэ зүйл: «Буряад Республикада албан тушаал хэрэглэгэтэй тэмсэхэ тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

14.08 10.00 каб. 323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэглээн дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А. Павлов)

Зүблэхэ зүйл: Арадай Хуралай ээлжээтэ 11-дэхи сессидэ зүбшэгдэхэ Буряад Республикын хуулийн түлэбүүд тухай

11.08 14.00 каб. 119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэтэнэй асуудалнуудай, залуушуулай политикын, нийтын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р. Буддаев)

Зүблэхэ зүйл: «Буряад Республикын зарим хуули ёһонуудта хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

11.08 15.00 каб. 212

Зүблэхэ зүйл: «Физическэ культура болон спорт тухай» Буряад Республикын Хуулине бэелүүлгын ябаса тухай» гэхэн темээр «дүжэриг шэрээ» бэлдэжэ үнгэргэлгэ.

12.08 9.00 каб. 212

Зүблэхэ зүйл: «Номой сангай хэрэг тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

13.08 10.00 каб. 212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т. Стопичев)

Зүблэхэ зүйл: Арадай Хуралай 11-дэхи сессидэ зүбшэхэ асуудалнууд

10.08 14.00 каб. 216

Зүблэхэ зүйл: «Буряад Республикын хүн зоние туберкулез үбшэнһөө хамгаалха тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

12.08 10.00 каб. 216

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөснүүдые хэрэглэглээн болон оршон тойронхине хамгаалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г. Ирильдеев)

Зүблэхэ зүйл: «Буряад Республикын технопаркнууд тухай» Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

13.08 10.00 каб. 203

III. АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АЖАЛ ЯБУУЛГЫЕ ОЛОНДО МЭДЭЭСЭЛ ТАРААДАГ ХЭРЭГСЭЛНҮҮДЭЭР МЭДЭЭСЭЛГЭ

Арадай Хуралай ажал ябуулгые республикын олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ хэр мэдээсэлэн тухай шэнжэлэл бэлдэлгэ

14.08 Арадай Хуралай хороонуудай хүдэлмэрилгын зүблөөнүүдые мэдээсэлгэ (хэлсэһэнэй ёһоор)

Долоон хоногой туршада

IV. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

А.С. Коренев - Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо

10.08 14.00-17.00 каб. 118/326

V. КОМАНДИРОВКОНУУД

Ф.П. Трифонов - хунгууалин тойрогто хүдэлмэригэ

14.08

МЭДЭЭЖЭ УРАН ЗОХЁОЛШО, ПРОЗАИК, БАСНИ, ШҮЛЭГ БЭШЭГШЭ С.Н. НОРЖИМАЕВАЙ
80 НАНАЙН УДЭШЭНӨӨ ТЭМДЭГЛЭЛ

АБЬЯАСТАЙ ЗОХЁОХЫ ЗАМДАА АХАТАМНАЙ САРЮУН ЗАНДАА

Ж.Ж.Ахмажапов
Юбилэрийг амаршала

Цыренжит
басаганин
баяртай

Анда нүхэд А.Д.Бадаев,
С.Н.Норжимаев

Намтарын шэмэглээн
үзсэхэдэй дэргэдэ

Огсом аялгатай, дорюун үгэнүүдтэй «Буряад хүбүүдэ магтаал» гэһэн Байр Батодоржиевай мэдээжэ дуугаар республикын арадай артистка Цыдыб Банчикова бэлигтэй уран зохиолшо - прозаик, баснинуудые, шүлэгүүдые уран гоёор найруулдаг, Агын Урта шотаг тоонтотой, 80 наһанайнгаа найр хэжэ байһан Самбу Норжимаевич Норжимаевые амаршала.

Буряад бэрхэ буряад хүбүүд – Булган талын бүргэд шубууд... гэһэн үгэнүүдтэй найхан дуун зэдэлбэ. Зохиохы ажалын ялас гэмэ хуудануудые нэһэн литературна үдэшнэ Хангаловай нэрэмжэтэ түүхын музейн филиал болохо соёлой, искусствын музейн соо наяхан үйгэргэгдэжэ, шотагаархидайн, уран гуурхата нүхэдэйн, түрэхидэйн, үри хүүгэдэйн урма зориг бадаруулба. Уужам сэдхэхэдэнь гэрэл туяа посоодог, ургы сээг ургуулдаг, зохиохы намтарын адис, аршаанаар сүршэдэг түрэл Ага, Онон, Урта шотаг тухайн шүлэгүүдые литературна үдэшн уулзалгыг хүтэлгшэ, тус музейн эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ Б.С.Санжижабон юбилярта зориулаа.

Үндэр наһан дабагдаа, ехэ юумэн бэшгэдэ. Соёлой министерствын зүгһөө, мэдээжэ зоной түүхэ, архив, фото-зураг, бусад бүтээнүүдыень хадагалдаг музейн коллективэй зүгһөө арадайнгаа түүхээр, ажаһуудалаар, мүнөө үеын байдалаар ноһирхдог, эдэ бүгэдэ тухайгаа уран гуурхаараа удхалан бэшэдэг Таңдаа соёлой министр Тимур Гомбожапович Цыбиковэй зүгһөө амаршалгын баярай бэшэ, мүнгиэн бэлг баглаа сээгүүдтэйгээр дамжуулаб, зол жаргал, һайн һайхание хүсэнэб, түрэл республикынгаа, ажаһуугшадайнгаа түлөө зохиохы ажалаа саашан урматгайгаар үргэлжэлүүлхыетнай үрэнэб, - гэһэн үгэнүүдтэй халуун амаршала түүхын музейн (ехэ һайхан үзсэхэлэн дэлгэрэгдэ) директор В.Т.Михайлова хүргэбэ.

Республикын Уран зохиолшодой холбооной зүгһөө үнэн зүрхэнэй дулаан үгэнүүдые хэлһэн хариусалгата секретарь Ю.И. Бадаев «энэ юрын ганса бэлигтэй хүнэй найрбэшэ, харин бүхэ Уран зохиолшодойнай холбооной ехэ һайндэр боложо байна. Буряад Республикын Президент В.В. Наговицынай гар табилгатай республикынгаа Хүндэлэлэй грамота барюулхыемни зүбшөөгт. Саашаа һонин юумэ бэшэжэ, гуурһаяа шагга адхаад дабахыетнай хүсэ» гэжэ баясан тэмдэглээ, залаар дүүрэн эндэ сугларагшадтай халуун алыа ташалган доро Хүндэлэлэй грамота барюулба. Иимэл удхатай республикында Хүндэлэлэй грамота тээмэндэ баһал 80 наһанайнгаа ой угтаһан бэлигтэй поэт А.Д. Бадаевта дамжуулагдаа.

Агын захиргаанай (даргань Ж.С. Жигжитапов) зүгһөө спортын уласхоорондын мастер Ж.Ж. Ахмажапов, Буряадай Түрэнэй филармониин администратор Ш.Б. Бадмаева гэгшэд үндэр наһатай болоһон, үгэ баянтай Самбу Норжимаевиче хани халуунаар амаршала, Хүндэлэлэй грамота, «Забайкальский роман» гэһэн 5 боти ном, конверт соо мүнгэтэйгээр бэлэглэбэ. Агадаа дээдын гарай экономист мэргэжэлтэ ябаһан, хүдөө ажахыда габыятай байһан гэжэ онсолоод, Улаан-Удэдөө зөөжэ ерэшье һаа, урагшаа һанаатай, эдэбхитэй, һайхан сэдхэхэлтэй, зоной ажалда, хүүгэдтэ туһатай, хүнгэн сарюун зандаа ажаһууна, саашадаашье һайн һайхан ажаһууһыень хүсэбэ. «Толон» газетын (редакторын Сээг Тумурова) зүгһөө «7 вершин Алханыя» гэһэн альбом бэлэг үгэбэ. Тус газетын редакторай орлогшо, «Буряад үнэн» анхан амжалтатай ажаллаһан Д.Д. Дондоковһоо, суута поэт А.Ж. Жамбалонһоо гарай бэлэгүүд дамжуулагдаа, үрэлэй дээжэ үгэнүүд хэлэгдэбэ.

Гуша гаран жэл юбиляртай нүхэсэһэн, республикын телевиденидэ ажаллаһан арадай поэт А.Д.Бадаев амаршаладаа, 3 томо роман бэшэһэн, тэбэрэдэ орожо ерһэн С.Н. Норжимаевта (4-дэхиинь бэшэһэн) сэхэ сээр зангаараа урагшаа даһшан, сэдхэхэлэингээ дула унгарангүй, саашан зохиохы замаа үргэлжэлүүлхые хүсэһэн, гэр бүлынгөө зүгһөө бэлэг сэлэгэ үгэһэн байна.

Шотагаархидаа залуу наһанһаа амтан эдэсгээр хүндэлдэг гэр бүлын үнэн сэхэ нүхэр, сэрэгэй офицер байһан тухайн алдар суута уран зохиолшо Д.Р. Батожобайн наһанай нүхэр Намасуу Батуевна ехэ зохиодор хөөрөбэ, дурсалгануудаа бэшэхыень захиба. Бага наһанһаа баснинуудаарнь ноһирхдог байһан бэлигтэй уран зохиолшо, «Буряад үнэн» редактор ябаһан Ц.Б. Цырендоржиев трилогидонь, зохиолнуудтань үндэр сэгилэтэ үгөө, түбшэн даруу зантай, хүндэмүүшэ сэдхэхэлтэй, мүнөөшье саилгар, сарюун зандаа гэжэ тэмдэглээ, элүүр энхэ ябахыень, үшөө олон захата бүтээхыень хүсөө.

Хүдөө ажахые суг үргэлсэһэн Ага шотагайн нүхэр Ж. Б. Базаров ажалша сэдхэхыень тэмдэглээ, буряад арадай түүхэ тухай араб хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн, Монголд олоһон номоор ноһирхожо оршуулаха, олохые уряалба. Гартгаа дүйтэй, алташа, мүнгшэ дархан, уран зурааша, һонин юумэ бэшэдэг Б.М.Зыдрабын 5-дахи номоо бэшэхыень захиба, ноёдой урда дохёогүй зандаа аалихан

С.Н.Норжимаев,
Ю.И.Бадаев

хэрэгтэ бүтээжэ байхыень хүсэбэ, зээниинь һайхан хүгжэм пианино дээрэ наадаба. Дайнда зориулагдаһан олон роман, туужануудаараа мэдээжэ болоһон ахатан уран зохиолшо, олон жэл багшалан Б.Ш.Шойдоков хүндэ хүшэр жанр болодог прозоор бэшэдэг зон мүнөө үсөөн гэжэ онсолоод, түүхэдэ зориулагдаһан номуудтань һайн сэгилэтэ үгөө. Уран зохиолшод, поэтүүдтэй нягта холбоотойгоор ажалладаг Үндэрһэн сангай таһагые даагша Р.Г. Батомункуева хани халуунаар амаршала, мангай үшөө дахин уулзажа, манда болохо үдэшэдэнь хабаадыг гэжэ эндэ ерһэн зоние уриба.

Эндэ булта байһан табан хүүгэдэйн зүгһөө (одхон Бэлигма басаганин Москваһаа гэр бүлөөрөө ерээ) филалай багахан залаар дүүрэн сугларһан зондо Цыренжит Садаевна ехэ басаганин дүүнээрээрэ баярай үгэнүүдые хэлээ, халуун сайгаар, амтан эдэс хоолоор кафеда хүндэлэе. Россин габыята артистка Хажидма Аюржанаева, арадай дуушан Намсалма Эрдынеева юбиляр үдэһые шэмэглэбэ. Зохиохы замдаа абьяастай, сарюун зандаа ахатамнай уран зохиолнуудаараа саашадаа улад зоноо урмашуулаха, «Буряад үнэн» 35 жэлдэ амжалтатай ажаллаһан Надежда (Сээгма) Михайловна Баторова - наһанайнгаа нүхэртэй үри хүүгэдөөрөө, аша зэниртэс мүнөө улаан нараяа оло дахин угтажа, урматгай зоригтой, ульгам баян хэлэтэй, уран хурса гуурһатай, олон захата бүтээхэнь, элүүр энхэ ажаллахань, ажаһууһань болтогой!

Бэлигма ОРБДОЕВА.

Сээгма ДОНДОКОВАГАЙ фото-зурагууд дээрэ: литературна үдэшн үедэ.

н.Б.Батожобайн
баярай үгэнүүд

А.Д.Бадаев,
С.Н.Норжимаев,
М.М.Баторова
зүүн гарбаа

Уран зохиолшо ба үе саг

Ц. Дон

логдоо. Эгээл энэ сагта Ц. Доной хани нүхэр Чимитцу Дьлгырговна нүхэрэйнгөө наһа бараһанайнь гэршэлгэ абаһан байна. Тэрээн соонь зургаа харын 21-дэ буудуулаа бэшэ, наһа бараа гэжэ бэшэгдэнхэй. Үдэрынньше буруу табяатай. Тушаагдаһанайнь хүүдэ аяар хорин жэл үнгэржэ, үни заяанда наһа бараһан тухайнь Верховно сүүдэй мэдээсэлхээ гэр

Энээн тухай мэдээжэ буряад шүлэгшэн Ц. Галсанов ингэжэ һанамжаяа дамжуулаа: "Эхин шатын хургуулида байхаһаа би "Буряад-Монголой үнэн" газетэдэ бэшэдэг хэм. Тэрэ мүрөөрөө редакцияда ербэб. Тиэхэдэ Алсагар Мархайе үүдэнэй шолоохойгооршые наа хараһайб гэжэ бодоһон байгаа. Үүдэн бүрийн забһараар шагаанаб, хаалгатай байгаа наань, бишыха, хэмээхэн

фельетонуудын хурдан ухаан, хурса хэлээр бусалан, бурьялан, бушхан билтаран байдаг хэн таладаа, олоной сэдхэл нилээд татадаг бэлэй, арад тэдэндэнь мээхэйгээр хандадаг бэлэй[1]. 1930 ондо "Тэмсэлэй шэмэг" сэтгүүлдэ "Шуһата хюдалга" гэхэн Ц. Доной түрүүшын расказ хэблэгдэб. Энээн соогоо автор граждандайн үедэ сагаантанай гаргаһан жэгшүүритэ муухай аял

Энэ үедөө "Буряад-Монголой үнэн" соиноой харюусалгата редактор, гэгээрэлэй министр, Бургизай таһагыс даагшаар ажаллажа байгаа хэн. Эдэ зохиолнууд гансал үдэшэ, хүдэлмэрийн хүүлээр бэшэгдэһэн байна гэжэ буланда мэдээжэ. Гэхэтэй хамта, мүнөө үедэ Ц. Дониё буряад уран зохиолой шүүмжэлэлэй үндэһе хуури табилсагшадай нэгэн гэжэ эли-

Ц. ДОНОЙ ХҮБҮҮН - ДОРЖО ҮБГЭНЭЙ ДУРДАЛГАНАА

Энэ хүдэлмэри бэшэхэдэмнай, Ивалгын аймагта, Нурселени тосхондо, Ц. Доной хоёрдохой хүбүүн болохо, үндэр наа наһа хүрэнэн Доржо үбгэнэй уулзаһан, танилсаһан ушар. Доржо үбгэн буряад уран зохиолой үндэһе хуури табигшадай нэгэн болохо мэдээжэ Ц. Доной дүрбэн хүбүүдэйн мүнөө сагта мэндэ байһан ганса хүбүүнийн болон. Бэшэ гурбан хүбүүдын элдэб ушарһаа боложо мүнөө сагта дүтэлжэ хүрөөгүйн хэды уйдхартайб. Доржо үбгэн олон тоото дурдалга һанамжанууды бидэндэ дамжуулаһанын ехэ һонирхолтой.

Мүнөө үедэ мэдээжэ буряад уран зохиолшодой намтар, зохиохы дүй дүршэл шэнэлэн шэнжэлэгдэжэл байдаг, тиимэһе бидэ Ц. Галсановай, Г. Туденовай, В. Махатовай, С. Балдановай, М. Мадасвай, С. Осоровагай шэнжэлэгдэнүүд болон Доржо үбгэнэй дурдалга, һанамжанууд дээрэ үндэһэлэн, энэ ажал бэлдэбди.

Ц. Дон... Богонихон аад, суурьян дуутай энэ нэрэ гушаад онуудта буряад уншагшадай дунда айхабтар ехээр суутай болоһон юм. Тээд 1937 оной намтарһаа эхилээд, 1957 оной тэн болотор энэ нэрэ мартагдаһан шахуу байгаа. "Арадай дайсан" гэжэ хардуулагдаһан хүнэй хэргын сагааруулагдажа, 1958 онһоо эхилээд, буряад арад зопойнгоо дунда дахинаа ехэ хүндэтэйгөөр дурдагдадаг, хожомын бүри суутай болоо бэлэй[1].

Ц. Доной Доржо хүбүүнэй бидэндэ харуулаһан И. Болдогосвой "Правда о гибели Ц. Дона" гэжэ статья соо ингэжэ бэшэртэй: "В журнале "Огонек" была опубликована статья заместителя председателя Всесоюзной комиссии по литературному наследию репрессированных писателей Виталия Шингалевского. Там есть такие слова: "В нашей стране было незаконно репрессировано около двух тысяч литераторов, около полутора тысяч погибли в лагерях и тюрьмах, так и не дождавшись свободы, сто пятьдесят погибли без вести.... Литератор - одна из "выбитых" профессий, и понятно, почему Верховному палачу и его подручным важно было в первую очередь лишить общество его самосознания"[2].

Эгээл энэ хэлэдэг түрүүшын гушаад онуудай репрессидэ ороһон уран зохиолодо хамаатан соо манай түрүүшын прозаик, буряад уран зохиолой үндэһе хуури табилсагшадай нэгэн Ц. Дон ороһоно.

Ц. Дондубон 1937 оной юһе харын 21-дэ түрмэдэ хаагдаа. Найман нара соо хэрэгэйн мурдэлгэ үргэлжэлөө. 1938 оной зургаа харын 2-то буудаж алаха гэхэн шийдхэбэри абтажа, тэрэ харын 14-эй үдэр бэлүүлэгдэһэн байна. Энэ мэдээсэл архивһаа абтаһан. СССР-эй Верховно сүүдэ 1957 оной дүрбэ харын 1938 оной шийдхэбэри хэлэгжэ, Дондубон нэрэ наһа бараһанай хүүдэшье наа хэргын сагааруулагдажа, зэмгүй гэжэ тоо-

Ц. Доной хани нүхэр Чимитцу Дьлгырговна, Доржо, Чингис, Молот хүбүүдэ, тэрэ үбгэнэй гэрлэһэн эрхүүдэ

бүлэнь мэдээл! Хэдэн олон жэлнүүд соо түрэхидын өөрөөнь гү, али өөр тухайн мэдээсэл хүлэгээ гээшэб! Тэрэл 1938 ондо Буряад-Монголой НКВД Ц. Дондубонин 10 жэлээр бэшэлсэхэ эрхгүйгөөр сүлээгдэ эльгэгдэһэн гэжэ сээжээр дуулаһан байна. И. Болдогосвой статья соо үшөө олон тоото, яагаад Ц. Дониё түрмэ соо зобоһон тухай, хэн тэрэнтэй хамта байгаа, юун гэжэ хардааб, бишыхан бэшгүүд тухай, яаж Чингис хүбүүнийн "эсэгшин хэн байгаа, бү марта" гэжэ хардуулажа, түрмэдэ ороһон тухай олон тоото мэдээсэл байна.

"Абамни ехэ шогтой, зугаатай, хурса хэлэтэй, ябаһан лэ газартаа энеэдэ, зугаа, наада гаргажа ябадаг, хүхиюун зантай хүн хэн", гэжэ Доржо үбгэн хөөрэнэ. Ц. Галсановай дурдалгаһаа "Буряад-Монголой үнэн"дэ хүдэлжэ эхилхэдэ, Ц. Дон өөрөө "зохиолшо болохо хүн гээшэб" гэжэ огто һанадаггүй байгаа. Ганса нэгэн фельетонууд гарадаг болобо. Тиһээр байтар, 1929 ондо "Буряад-Монголой үнэн" соиноой хуудаһанууд дээгүүр "Алсагар Мархай" бии боложо, Агын элдин талаһаа Ангарын эрье туласа буряад арадай зүрхыс буляан абажа тэшхүүлбэ. Хэдэргэ хэлэтэй, үлирбэ үргэтэй Алсагар Мархайн ябаһан лэ газарта хубалза ёһотон хүгдэжэ, хара хирээгээр хагалалдажа хашхарагдажа, хажуу тээшэ зугаадаг болоо. "Алсагар Мархайе" үргэжэ, "гарын ганзагада, хүлын дүрөөдэ хүргэһэн" зон хэн гээшэб гэжэ асуубал, Х. Намсараев, Ц. Дон, Б. Абидуев, Д. Дашанимаев гэгшэд болоно. Эдэ зохиолшодой бэшэһэн фельетонууд "Алсагар Мархайн" нэрээр гарадаг байгаа, эдэ зохиолшодой бэлигэй хүсөөр "Алсагар Мархай" арадай дунда суурхаһан юм.

онгойлод гээд шагаанаб. Тиижэ ябатарни, нэгэ үүдэһинэ шанга абьян дуулашаба: - Орогты! Хэм бэ? Заригад гээд, хайшаашье гүйхээ маргажа байтарни, үүдэн нээгдээд, хурса хүрин шарайтай, гаһа зууһан сэб гэмэ хүн үзэгдэб.

ааша элирүүлхэ, арадай баатар партизануудай сугаришагүй шэн зоригыс харуулаха гэжэ оролдоһон байгаа. Энээнэй удаа, 1931 ондо гараһан "Хэрэг бүтэбэ" гэжэ хоёрдохой расказ соогоо Ц. Дон өөрынгөө һайн мэдэхэ юумэн тухай - түрүүшын коммунын бии болоһон тухай бэшэжэ, дүй дүршэлэйнгөө дээшэлжэ ябаһыс харуулаа. "Хиртэһэн нара" - 1932 ондо түрээжэ, арадынгаа дунда суурхаа юм. Энэ хадаа алишье талаараа эхин шатадаа ургажа ябаа буряад уран зохиолой томохон тулга боложо үгэһэн ёһотой туужа мүн, колхозно темэ дээрэ бэшэгдэһэн түрүүшын томо зохиолнуудай нэгэнийн болон. 1935 ондо Ц. Доной "Брынзын санха" гэжэ хоёрдохой томо зохиол хэблэгдэб. Энээн соо урдахи туужын үргэлжэлэл бүри ехэ амжалттайгаар. Урда урдаһаа харалсаһан ангийн зүрил-

Ц. Доной үри һадаһаа

дөөтэй хоер бүлэгүүдэй үйлэ, тэмсэл хурсадан үзэгдэнэ. 1936 ондо Ц. Доной хэблэһэн "Үбгэн Жэбжээнэй мэргэн" гэжэ үлгэр хадаа хэжэ захалһан томохон ажалын эхин хэн. 1937 ондо хамтаралы сэдэб дээрэ бэшэгдэһэн "Лодырийн зүүдэн" гэжэ расказ хэблэн гаргаа. 1936 ондо бэшэгдэһэн автобиографи соогоо Ц. Дон бэшэһэн: "Мүнөө үедэ индустриальна темэдэ зориулагдаһан шэнэ юумэ бэшэжэ байнаб". Энэ романдаа "Туужа соо" гэжэ нэрэ үгэһэн байгаа. Эдэ гар бэшэжэһэнүдэйн ехэнхи хуби подвал соо байһан аад, 1938 оной Сэлэнгын үертэ абтажа халаһан байгаа. Дээрэ дурсагдаһан бүхы зохиолнуудаа Ц. Дон оройдоо долоон жэлэй турша соо гол хүдэлмэрийнгөө забһарта һамбаашалан бэшэһэн юм.

рүүдэгдэнхэй. "Буряад уран зохиолшэнжэлэлгын түрүүшын туршалганууд 1920-еод онуудай хүүл багта элирүүлэгдэнэ. Тэдэней тоодо Ц. Доной "Уран зохиолыс анхарха шухала" 1931, "Улам дээшэе хүгжэхын түлөө тэмсэхэ" 1936, "Агууехэ хүгжэлтын зам дээрэ" 1936, "Булаг" сэтгүүлэй шүүмжэлэл 1935, "Б. Абидуевай "Наранай туяа" номой оршол 1931 оной ороһоно. Түрүүшын шүүмжэлэлэй алхамууд буряад уран зохиолой урасхалай хүгжэлтэдэ зорило табига, хүндэ хүшэр хүгжэлтын асуудалуудыс шийдхэжэ баяжуулаһанын арсалтагүй. Эгээл энэ саһаа буряад шүүмжэлэлэй ябаса уран зохиолой бээ даанги таһаг боложо хүгжэһэнийн ажаглагдана"[1].

Буряад арадай үнэн хүбүүн, олонитын, гүрэнэй ажал ябуулагша, бэлиг ехэтэ уран зохиолшо, шүүмжэлэгшэ Ц. Доной бу-

Бальчин ШАГЖИЕВ, Ивалгын аймагай нужагай дунда хургуулийн 8-дахи ангийн шаби.

ХЭРЭГЛЭГДЭХЭН ЛИТЕРАТУРА:

1. Мадаев Н. Буряад совет литературын үндэһе хуури табилсагшадай нэгэн.- Ц. Дон Зохиолнууд.- Улаан-Үдэ.- 1988.- н.5
2. Болдогосев И. Правда о гибели писателя Ц. Дона.- Байкал.- № 3.- с. 126-130
3. Галсанов Ц. Амар сайн, ахамад нүхэд!- Улаан-Үдэ.- 1980.- н.125
4. Туденов Г. Бэлигтэ уран зохиолшо.- Ц. Дон. Зохиолнууд.- Улаан-Үдэ.- 1958.- н.5
5. Найданова В. Буряад уран зохиолой шүүмжэлэлэй хүгжэлтэ тухай.- Найдковские чтения-2.- Материалы научной конф.- Улаан-Үдэ.- 2006.-с.98

Юртэмсын юрэ бусын үзэгдэлнүүд

Үглөөнэй наран мянган миралаагаар элшээн, үнгэтэ найхан урасхал-утаанаар сээжэ руум долгисон орожо байһандаа. Нюдээ гүйсэд онгойлгоногүйб, ониин татаад харажал хэбтэнэб энэ гайхамшаг үзэгдэлы. Замби туйбимнай бүхы үнгые наранай элшэ бэлгэдэж юм байна - иимэ тобшолол хэнэб гүлмэр ухаандаа. Сэнхир хүжэ, ягаан, улаан, ногоон, шара, сагаан элшэнүүдэй тогтошогүй урасхал ажами-

даралые дуулан магтаан, жэгдэ эдэлхэн хүгжэм мэтэл. Зундаа сээниг соогоо сэбэр агаарта унтахадаа, дурна зүгэй дулаахан нэбшээнхээ хэрхэш. Одоол энэ агшамда алтан шаргал наранайнгаа альбан шэдитэй харилсадаг хэн хаб - үй түмэн элшэнүүдэйн үзэсхэлэниие гайхан найхашаажа, уя хүдэлгэмэ хүгжэмыень соносожо... Оршон ехэ дэлхэйтээ, эзэн нарантаяа иимэ өөр янзаар, дуутайханаар дур-

лассажа, дууладдажа, сэдхэлэй аялга ниилүүлэн жаргахаданнай, энхэрэл хайрата эжымни нэгшье наад хээгүй юм. «Хүүхэмни, нэрээд хэбтэнэ ха юмши, бодо» гээгүй, дурандаал унтари соохоноо хульбэржэ, элшэнүүдтэ эгээ мээхэйгээр эрхэлээд бододог бэлэйб. Нэин даа, эжымни, наатуулаагүй нэнши, найхан хүсэл бодол-нуудайм түрэхэдэ, наранһаа зула мэтэ зулгы мэдэрэлэйм мүнхэлэхэдэ... Уян сэдхэлээрээ, зүнгөөрөө ойлгоо ёһотойш, одхон хүүхэнэйнгээ оршолондо хүгэдэһые, хүзгэлэһые.

Үглөөгүүр мандаһан ягаа - улаан наранай элшэнүүд соо шэргэшгүй шэди, эгэршэгүй эди бии. Элшэ бүхэниинь - Дуранһаа, Дуунһаа, замбуулинһаа заяатай эршэтэ Долгинһоо, аласай холын аригуун сэбэрые шэнгээһэн уран хурса Бодолһоо. Хүмүүнэй бэе олоһон бидэнэр энэ олон хүсыень бээдэз шэнгээ, үдэр бүрийн магтаал - үргэл соогоо дурдан, уянгата мүнүүдээ урдагуулан ябаял.

Сагаа тоолоһоор, зайгаа хэмжэһээр, Сахариг улаан Нарангаа шүтэһөөр, Сая жэлэй толо шэнгээһэн һаруул шарайтай һарагаа зальбарһаар - Гурбагахи мянган жэлээ угтанаб, Гуурһанай шэдеэр магтаал үргэнэб!

Элшээ сасан, сэдхэлэм ариугдхаа Эди шэдитэйш, энхэргэн наран. Талаан бэлигэйнгээ багахан хубиие Талархан намга бэлгээ хаашни, Тала гайдаяа гүхэриглэн дуулаха Тиимэ ехэ хүсэтэй болохоб.

НАРА ХҮЛЭЭНЭБ
 Нугын зөөлэн бөөмэйгэ ороод, Наранай гарахые хүлээжэ зогсооб. Нарай найдалаа тэхэриулахэ хүсэлтэй Наранай мангахые хүлээжэ зогсооб.

Эдир наһанайм этигэл бэлүүлэхэ Эди шэдитэйш, эзэн наран,

Газар дэлхэйдэ түрлөө урилһаар, бэе бээе хэлгэһээр ошонол-ерэжэл байдаг хүн түрэлтэниие Гэрэл туяагаараа жэгнэжэ, Гэгээн бодолнуудые түрүүлжэ, Ажамидаралай таһаршагүй магтаал-хүгжэм жэмбүүрдэжэ, Аласай замда уряалжа байдаг Алтан шаргал нарандаа зунай зулгыхан сагта зориулга-магтаалаа үргэбэди.

...Багадам үзэгдэлн мянган элшынь миралаан - сэдхэл соомни хэтэдээл.

Галина БАЗАРЖАПОВА.

ХАНДАМААНАРАЙ ОЛБОГ

1942 оной зун би Балжид эжыгтээ үлбэр бээтэй эгшээ Алханын аршаанда сохиюулжа, бээынь заһахаяа морин тэргээр ошоо бэлэйбди. Энэ аршаан Алхана уулын ара талада байдаг. Зориюута хүнэй хэһэн юумэн шэнги, магад урда сагай зон хэжэшые болоо бээ, үргэлжэ шулуун дээгүүр дамжан, юһэн хобоогоор дээрһээ доошоо урдажа байдаг.

Мүнөөнэй хүнүүд модоор сорго дархалаад, тэрэ шулуун дээгүүр урдажа байһан аршаан доро тодо-жо табяад, доронь һуужа, хэбтэжэ байжа бээ сохиюулдаг, аргалдаг хэн. Маанадтай сугтаа үшөө нэгэ хэды зон бээ аршаанда сохиюулжа, амаржа байгаа. Тэдэнэй дундаһаа нэгэ дүшөөд наһанай ехэ хүзэгтэй бүһэтэй хүн Алханын орой гараха гэжэ шиидэбэ.

Урдандаа Ага нютагта ехэ баян Тэхэтэн гэжэ айлайхи байдаг хэн ха. Тэхын Хандама гэжэ эхэнэрые ехэ болоһон хойноо таниха болоо хэм. Табтаанай нютагай Дансаранай Дамдин гэжэ хүнтэй хамжаад һуугтаа хэн. Хандама нэгэтэ иигэжэ хөөржэ байгаа бэлэй: «Урданай шадалтай зон тэмээн хамбы ябуулдаг байһан элдэб эд бараа иишэ тишэнь шэрэдэг. Тэрэ Тэхынхи 100 толгой тэмээн хамбы ябуулдаг байһан ха. Хамбыда гарахаяа байхадаа, бүхы тэмээнүүд бултадаа тархыаа эрьюулээд, гэдэргээ хараад байхыень гайхажа хараа хэм».

Энэ Алханын орой гарахаяа байһан хүмнай Тэхын хубуун Хандамын дүү болоно, нэрыень би наһанагүйб. Хэды хүнүүд ошолдохо болобо, тэдэнтэй би ошолдохо дуратай байбаб. Эжымни зүбшөөбэй, өөрөө үлбэр басагаһаа һахяад, отогтоо үлбэр.

Алханын орой урдаһаань гараһанда орходоо хойноһоонь гарахада, дүтэшые, бэлэншые юм гэжэ дахуулаха хүмнай хөөрэнэ. Урдань алишые талаһаань Алханын орой гаража үзэһэн хүн болоно. Гурба-дүрбэн хүнүүд Алхана уулын орой хүрэтэр ошохо гэжэ хойто талаһаань дабшабабди. Эридшгэ байна, зүгөөр ябажа ядахаар бээшэ. Яба ябаһаар оройдонь хүржэ эрбэбди. Хүнүүдэй хөөрэдэдэгэй ёһоор Алханын оройд дээрһээ, бурханай оронһоо, хандамаанар буудаг юм, тэдэнэй нууха гэгээн тусгаар олбогууд байдаг юм гэлсэхэ.

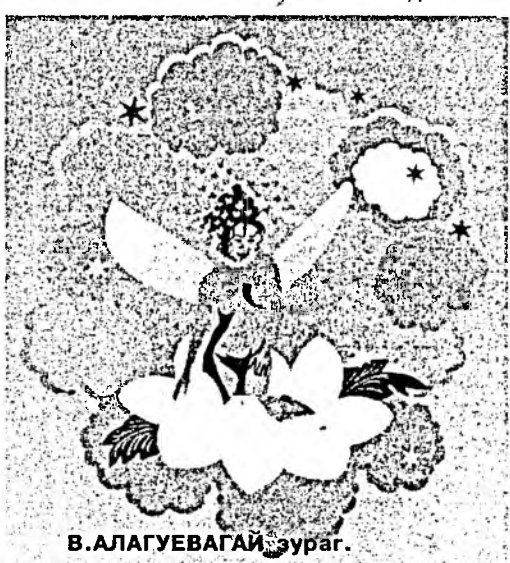
Алханын үндэрынэ 1200-гаад метр далайн оройһоо дээшэ болодог хаш. Харгыдамнай элдэб модод: хуша, нарһан, шэнһэн г.м. дээшээ болохо бүрээ набтар боло болоһоор, мүлхижэ ургадаг болоно. Хуша модоний шэлбүүһэнүүд газар дээгүүр няалдаад шахуу хэдэн тээшээ налбайлдажа ургадаг байна. Бүри шанжа оройдонь ямаршые модон үгы, сула шулуун. Зүгөөр эгээ оройдонь тэгш газар байна. Тэндэ элдэб маягтай түхэрээн, гонзгоршоог г.м. нээрээ табһан олбогууд шэнги газарта гоё гэгшын үнгэтэй ногоон ургана, тэрээн соогоур элдэб янза бүрийн үнгэтэй: улаан, шара, сагаан, хүхэ г.м. хэлшэгүй гоё сэсэгүүд бадаржа байха юм.

Зунай халуун наратай үдэр үндэр хэдын орой хүрэтэр абиржа гарахадаа, хүн бүхэнэй ундан хүрөөл бэд даа. Тэн оройдонь шулуун соо аршаан байжа байна. Тэрэһнээ хүртэжэ, ундаа харяагаабди. Нэриюухэн нэбшээ халхин нэб найхан үлээжэ, маанадые нэриюусууһэнэ. Тойроод харахада, ямар гоё гэшэб! Ямар найхан байгаалитай гэшэбиди! Аяар холо хүрэтэр дүрбэн зүг, найман хизээр булта харагдана. Табтаанаймнай, Тайлта хада тэрэ зандаа харагдана. Ело, Саханай хаданууд булта элээр харагдажа байна.

Шулуун дээрэ һуужа амарбабди. Дахуулжа гараһан хүмнай ногоо гэгшэхые, сээг таһалхые отго хорибо. Эндэ бурхад, хандамаанар дээрһээ буужа һуудаг юм, хүнүүд энээнэй ойро хүрэхэ ёһогүй гэнэ. Абяагүй болоод шагнагты, мүнөөшые эндэ һуугтаа, уншажа байжа болохо гэнэ.

Нээрээшые, нэгэ юумэн жиньяжа байһан шэнги болоо хэн. Һанаа дахадаг юм гү, бү мэдэе. Ногооний, сээгүүдэй үнгэн гоё найхан гэгшэнь, аргагүй.

Алхана ууламнай дагшан газарай нэгэ гэдэг гүб даа. Ехэл гайхажа, баясажа, Алхана ууладаа мургэжэ, аршаан хүртэжэ, сэдхэл дүүрэн, баяртай оршон байдалда нэгэ хэды байжа амараад, һөөргөө бусаа бэлэйбди.

В.АЛАГУЕВАГАЙ зураг.

Гэртээ ошоод байхадаа, хүн зондо хараһан, үзэһнөө хөөрэхэшые эрхгүй байгаалди даа. Бурханда хүзэгтэйб гэгэш гээд, гэмнэжэ болохо байгаа. Мүнөө хүрэтэр энээнине хүндэ хөөрэдэггүй ябааб. Одоол мүнөө хараһан үзэһнөө бэшэжэ байнаб, хориюулгүй болоһон сагай эрээ хада.

- Арбаад гаратай ябахаданни,
- Абамни маанадтаа хэлдэг хэн:
- Байгша гүрэнэй зүүргээр
- Бурхан шажан хориюултай,
- Большевиугдай захиралтаар
- Бурханда зальбарха эрхэгүйбди.
- Зүрхэнэйнгөө нэгэ углууга
- Зүгээрхэн саана хадагалжархёод,

Харагдахаар юумэн бээшэ хадаш,
 Хайшан гэхэб, ябахал болоот.
 Шажан хүнэн хүнэхэ бээшэ юм,
 Сагай эрьесын эрэхэдэ,
 Шажан дахин дэлгэрхэ байха,
 Тиимэ сагай эрэтэрынь
 Тэсээд лэ ябаха болоолта.
 Зүгөөр таанад, үхибүүдни,
 Мүнөө байһан гүрэнэйнгөө
 Заһаа заабри гэгшэнынь
 Заал һаа сэхээр сахижа,
 Заларшагүй сэбэр ябагты.
 Энэ хэлһэн үгэнүүдынь
 Эрьэжэ сагай эрэхэдэ,
 Элбирбэл даа дахинаа.
 Сагай эрьэжэ хубилхада,
 Шажан бурхан хориюулгүй,
 Шүтэхэ аргатай болобди.
 Ямар сэсэн үгэнүүдые
 Заадаг байгааб эсэгэмни.
 Эсэгын хэлһэн заабаряар
 Эгэршэгүй сэхэ ябаабди,
 Гүрэн түрэдөө түшэглэжэ,
 Гэмгүй сэбэрээр хүдлөөбди.
 Дайн гажарайшые үегэ
 Дандгаа гүрэнөө хамгаалжа,
 «Бултадаа Илалтын түлөө!» - гээд,
 Бүзар дайсаана гаралсаабди,
 Үнэн сэхээр тэмсээбди,
 Арадай Агууехэ Илалтые
 Амжалтатайгаар шэрээлсээбди!

**ДОЛЬЁОН
 ГЭГЭЭН**

Солбон РИНЧИНОВЭЙ зураг

Арад зоной дунда Дольёон Гэгээн морилхонь гэгээн үгэ тараба. Алханын эбэртэ бууха гэлсэнэ. Дулдаргын районой нютаг бүхэнһөө: Зүдхэли, Шандали, Тутшан, Үзөөн, Алхана, Табтаанайһаа арга шадалаараа хазаар морёор хүн зон Алхана руу юрьбээ. Минии эжы Табтаанайн Лениней нэрэмжэтэ колхозой Заха-Шэбэрэй гүүртэдэ ахалагша наалишанаар хүдэлжэ байгаа. Би эжынгээ мори унаад, нэгэ хэды нютагай хүнүүдээр Алхана ошолдооб. Алханын Сталиней нэрэмжэтэ колхозой баруун урдахи набтаршаг толгойн эбэртэ ойн хара модон мэтэ моритой хүнүүд сугларжа байба.

Хөөр залуухан, арбаад наһанай хубүүдтэ зон хандажа, сэдхэлэнынь зобоожо рбаһан асуудалнуудые һурана. Хэн эсгээ тухайгаа, нүгөөдэнь үбгэн тухайгаа, зариманиинь аха дүү тухайгаа һурана. Элдэбын хариюу дуулаанад. Нэгэ хубүүниинь Дольёон Гэгээнэй хубилгаан гэлсэнэ. Бишье баһа тэрэ хубүүндэ хандажа, өөрынгөө аба тухай һурабаб. Абамни армида абтаад, аяар холын Кавказай хадаар харгы заһалсахыень стройбаттай эльгээһэн байгаа. Би баһаһаа үндэр бээтэй хэм. Тэрэ хубүүн дорһоом өдөө хараад, ехэ урихан илдам шарай харуулжа, мэшээхэдэжэ байжа: «Үгы, шинии аба аад лэ юундэ муу ябаха хэм даа, найн ябаад, мэндэ гэртээ бусажа ерэнэ ааб даа» - гэжэ хэлэбэл даа.

Абая найн ябаад, мэндэ бусажа ерэхэ гүүлэхэдэ, ехэ баярлажа, бээшэ удхыень ойлгоошыегүй пэн хаб. Тээд «шинии аба аад лэ» гэхэдээ юу хэлээ гэшэб, би хэн болонобиб гэжэ гайхаад лэ дүүрээ хэм даа. Би хэн гэшэбиб гэжэ һураха ухаан намда тинхэдэ байгаагүйл даа.

Аба, абганарайнгаа, аха дүүнэрэйнгээ мэндэ найн ябаад, дайн дажарһаа бусахые мэдэһэн эхэнэрнүүд урма зоригоор, баяр баяс-халангаар эльгэ зүрхэниинь дүүржэ, гэр гэртээ харижа, үшөө дабхар эршэмтэйгээр ажалдаа, Илалтын үдэрые дүтлүүлхын түлөө оролдоол хэн бээ. Тэрэ холын түгшүүритэй үедэ сэдхэлдээ урма зориг түрүүлэхэ гэшэ ехэ найн удха шанартай байгаа хэн ха гэжэ наһанаар байдаг.

Үдэшэ орой болоходо, зоншые таража эхилбэ. Табтаанайһаа ерэһэн арбаад моритой зон Хондойн дабаагаар гэр тээшээ дутшуулбабди.

Нэгэ мэдэхэдэм, минии мориной һүүлдэ хоншоороо няанхай шахуу нэгэ нохой дахажа ябана. Гайхабаб. Бидэнэй хэмнайшые нохой дахуулжа ерээгүй хэмнай, юун нохой маниие дахаба гэшэб? Бултыемнай дахана гү, али намайе гү, шалгажа үзэхэ гэгэб. Зориюута зоной нэгэ захата гаранаб. Хойшоо харахадам тэрэл нохой минии мориной хойно ябана, нүгөө таладань гараад харахадам, миниил хойноһоо ябана. Зоной дунда ороод ябахадан - баһал минии хойноһоо. Юундэ намайе дахаһан нохой гэшэб гэжэ гайханаб.

Зунай һүни шэб харанхы байдаг агша гүб даа. Дабаае дабахадамнай, нодэ алдама хаб харанхы. Гэртээ хүржэ ерэхэдэм, балай нохой харагдаагүйл даа.

Хөөр-гурбан жэл болоһон хойно АПУ (Агинское педагогическое училище) дүүргээд, багша болоод, Табтаанайдаа ерээд, һургуулида багшаар хүдэлжэ байхадам, нэгэ хүн намда хэлээ агша хэн бэлэй. Тэрэ 1943 ондо Алхана морилоод ябахадан, Дольёон Гэгээнэй хубилгаан хүндэ хэлээ хэн ха: «Би нохой болоод, нэгэл хүниие дахажа, аршалжа ябаа хэм», - гэжэ.

Абамни мэндэ найн ябаад, дайнай дүүрэһэн хойно армиһаа табигдажа, гэртээ ерээ хэн даа.

Эхэ зургаан зүйл хамаг амитан дайн дажаргүй, хулгай худалгүй, ариун сагаан сэдхэлтэй арад бүхэн эбтэй зетэй, энхэ тайбан һуухамнай болтогой!

Дулма ВАНЧИКОВА,
 ара талын болон дайнай ветеран, спортын ветеран.

ЭРДЭМНЭЭ ҮЛҮҮ ЭРДЭНИ ҮГЫ

Буряад Республика дотор наяхан экономическа форум болоһон байна, мүн удангүй хуралсалай Байгалай форум эхилбэ.

Августын 5-наа эхилээд, 8 хүрэтэр Россин регионуудай хуралсалай талаар хүтэлбэрилэгшэдэй, түлөөлэгшэдэй дунда «дүхэриг-шэрээнүүд» үнгэрөө гээд тобшоор мэдээсээ нэмди. Энэ темзээ мүнөө үргэлжлүүлэхэмнай.

Хуралсалда хабаатай хамагай шухала асуудалнууд Байгалай эрдэм хуралсалай форумдо зүбшэн хэлсэгдээ. Форумдо хабаадагшад - багшанаршые, засаг турын ябуулагшадшые, айлшадшые бултадаа нэгэ зорилготой байгаа - хуралсалай шанар дээшлүүлхэ.

Тус хуралдаанай нээлгын ёһололдо Буряад Республикын Президент Вячеслав Наговицын ииэгжэ хэлэбэ: «Хуралсалые түлөөнэ гуримшуулхада, багшанар оролдодог болоо. Алыганай үзүүрээр ажалаа хэдэг байһан хүнүүд хойшоо гараа. Юрэдөө, гүрэн хуралсалдаа ехэ анхаралаа хандуулжа, үхибүүн бүхэндэ мүнгэ илгадаг болоо. Ургажа ябаа үетэнөө дарамжалха дарахын орондо өөдөн үргэхэ, бэлигтэй, шадалтайень урагшань гаргаха харюусалга даажа абаха зэргэтэй».

Инновационно экономико хүгжөөхэ зорилго түрүү гүрэнүүд табигдаг. Гэхэ зуура Россидашые баһал экономико хадаа мүнгэтэй нягта холбоотой гээд бодомжолно. Харин эрдэм, дүй дүршэл мүн лэ мүнгэнһөө дутуугүй сэнтэй, наймаанда табяад баяжахаар зүйл гээд хэн мэдэхэб?

Мүнөө хуралсалай халбарида олон хубилтанууд нэбтэрүүлэгдэнэ. Багшанар шэнэ гуримаар салингаа абажа эхилээ, үхибүүдэй мэдэсэ шэнээр сэгнэгдээг болоо. Хэрбээ энэ туршалга найнаар дабажа гарбал, нотагаархиднай Россин дотороо тон түрүүшүүлэй тоодо орохо аргатай.

Үхибүүдэй аба, эжынэр юристын, экономистын, менеджерэй гэхэ мэтэ мэргэжэлнүүд нэрэ хүндэ-

тэй гээд үхибүүдтэ ойлгуулна. Тээд эдэмнай хэмнээ олон боложо, иимэ мэргэжэлтэй хүнүүдтэ ажал олохонь хүндэ болоо.

«Харин эдэ хүнүүдые хургахын тула гүрэн мүнгэ халгаана юм. Жэшээлбэл, бидэнэрэй трактористнуудые захиһан байхадамнай, маанарта космонавтануудые бэлдэнэ. Иимэ хандалга шанартай гэжэ хэлэхэ аргагүй. Хэрэгтэй мэргэжэлтэниие бэлдэхын тула захил байха ёһотой.

Красноярскын хизаарай губернаторай орлогшо Ольга Карловагай гол һанамжа хадаа - ерээдүй түсэб зохоолготой байха ёһотой. Инновационно ииэгэмэй гол илгаа хадаа олон арга боломжотой ба түрүү үзэл ойгомжонуудтай ииэгэм.

«Эврика» гэхэн хуралсалай политикын орео асуудалнуудай институтай ректор Александр Адамский модернизацзин хүгжэлтэ тухай сугларагшадта хөөрөбэ.

«Ерээдүйн хургуули хадаа бээ даһан хуралсалай эмхи боложо гараха ёһотой. хургуули гүрэнһөө гү, али бусад эмхинүүдһээ дулдыдаһан байгаа наа, түрүү хүниие хүмүүжүүлхэ гэшээ худал», гэжэ Александр Адамский хэлэбэ.

Гурбан үдэр болоһон форумдо хабаадагшад хуралсалай политика эрид хубилгаха хэрэгтэй гээд тобшолол хээ. Тиин Буряад Республика болбол Россин хуралсалай халбарида шэнэ хубилтануудые түрүүшүүлэй зэргэдэ нэбтэрүүлхэ зэргэтэй гэжэ эндэ сугларагшад хадуужа абаа.

Эржена БАТОРОВА.

НИЛЭЭД НҮЛӨӨ ҮЗҮҮЛХЭ

Мүнөө үе сагта залуушуул хургуулида хүдэлхээс ехэ һананагүй, тиимэһээ хүдэлжэ байһан багшанарай дунда пенсионернүүдынһ олон. Хүдөөгэй хургуулинуудта багшанар дутаадана, энэ ушарта ямар арга хэрэглэхэб гэхэн асуудал табигдаа.

Хүдөө нотагуудаар багахан хургуулинууд хэрэгтэй. Гүрэнэй энэ асуудалда анхаралаа табяагүй һаань, зон хүдөө нотагһаа хоторуу нүүжэ ябашахаа байна.

Хүдөө нотагуудта дистанционно түхэлэй хуралсал нэбтэрүүлхэ хэрэгтэй гээд Александр Адамский һанамжяа оруулаа. Энэ арга хүдөөгэй зондо хэрэглэмээр. Ушарын гэхэдэ, тэднэр хүдөө нотагһаа гарангүй, мэргэжэл шудалха аргатай болоно.

Тус зүблөөн дээрэ Буряадай худалдаа-наймаанай палатын президент Виктор Кукшинов элидхэл хээб.

Тэрэнэй хэлэхээр, үмсын хүүгэдэй сээрлэгүүдые олоор нээхэ хэрэгтэй. Виктор Казанович хуралсалай талаар мэргэжэлтэдые найнаар бэлдэхэ тухай һанамжяа оруулба.

Здын аймагай нийтын ударидагшадай муниципальна соведэй түрүүлэгшэ А.Н.Колодин аймаг дотор хуралсалай талаар хүгжэлтэ тухай тобшолон хөөрөөд үгэбэ.

ЧЕЧЕН РЕСПУБЛИКАДА ХУРГУУЛИНУУД СЕНТЯБРИЙН 1-дэ БЭЛЭН

Байгалай хуралсалай форумдо Чечен Республикын хуралсалай талаар министр Анзор Ахмедович Музаев хабаадаһан байна.

Министрэй хэлэхээр, гүрэн доторхи хургуулинуудай, пу-

ралсалай газарнуудай хүтэлбэрилэгшэдые хургажа, менеджернүүд болгоохо хэрэгтэй. Анзор Ахмедович республика доторхи хуралсалай талаар хүгжэлтэ тухай хөөрөбэ.

Тэндэхи хургуулинууд сентябрийн 1-дэ бэлэн болонхой. 142 хургуули нэлбэн шэнэлэгдээ.

Чечен Республикын Правительство багшанарынгаа мэргэжэл республика дотороо дээшлүүлхэ аргатай болонхой. Урдань багшанарай холын хотонуудта ошожо хурахань мүнгэнэй талаар ехэ гаргашатай байгаа. Мүнөө сагта Чечен Республикын хуралсалай министерство мэдээжэ эрдэмтэдые урижа, багшанараа хургана. Арбан жэлэй туршада чечен багшанар мэргэжэлээ дээшлүүлхэ аргагүй байгаа. Мүнөө тэднэр миинтэ курсануудые гарана, компютераар хүдэлжэ хурана. 900 багшанар иимэ курсануудые гаранхай, харин тэднэрэй 30 процентнй мэргэжэлээ дээшлүүлһэн сертификат абажа шадаа. Бэшэ 70 процент зонинь дахинаа шалгалта гараха ёһотой гээд Анзор Музаев хэлэнэ.

Чечен Республика дотор 437 хургуулинууд, гүрэнэй 3 дээдэ хургуули, 7 техникүүд, 15 училищинууд бии. Чечен Республикын Президент Рамзан Кадыровай Зарлигаар республика доторхи дээдэ хуралсалай газарнуудай таһагууд шалгагдажа, тиин угы хэгдэжэ эхилээ.

Байгалай хуралсалай форум олонийтын хүгжэлтэ, дэбжэлтэдэ нилээд ехэ нүлөө үзүүлхэ гээд найдая.

Янжама КИМ.

С.ДОНДОКОВАГАЙ фото.

ИНВЕСТИЦИ АШАГТАЙГААР ОРУУЛХА

Байгалай эрдэм хуралсалай форумой хэмжээн-дэ Буряад Республикын Арадай Хуралай зал соо «Социальное партнерство в образовании» гэхэн темээр түхэрээн шэрээ үнгэрөө. Эндэ хэлсэгдэнэн хөөрөөнэй дүнгүүд - Буряад Республикада байһан социальна бүридэлнүүдтэ шэнэ, ондоо эрилтэнүүд табигдана.

Гол асуудал хадаа хуралсалай ябаса соо бизнесий нийгэм оролсожо хабаадалсаха ёһотой.

Тиин Улаан - Удын эрдэм хуралсалай комитэдэй түрүүдэгшэ Светлана Трифонова тусхай проекттэй сугларагшадые танилсуулба. Проектын хэмжээгээр Улаан - Удэдэ хүүгэдэй сээрлиг, хургуули болон гимназие нэгэдүүлһэн мүнөө үеын хуралсалай шэнэ байгуулалга болоно.

«Манай хотодо олон элдэбын хургуулинууд, гимназинууд бии. Харин бидэнэр шэнэ хургуули бизнесий туһаламжар байгуулхаяа һананабди. Энэмнай гүрэнэй бэшэ, хубин, элитнэ хургуули

болохо. Шэнэ сагай эрилтэнүүдээр хуралсал инвестиционно холбооной зүйл болохо саг ерээ ааб даа», - гэжэ Светлана Трифонова хэлэнэ.

Иимэ холбооной бии бололго мүнөө сагта тон шухала. Харин эцэд ондоо асуудал гараад ерэнэ - бизнесменүүд хуралсалда мүнгэ оруулхаяа хүсэхэ гү? Энээн тухай түхэрээн шэрээгэй хабаадагшад ондо ондоо һанал бодолнуудые хэлэбэ.

Үшөө тиихэдэ сугларагшад дээдэ, дунда хургуулинуудые нэгэдүүлһэн Координационно совет байгуулаха асуудалаар хөөрөлдөө. Тус соведэй зорилго - республикада тон хэрэгтэй мэргэжэлтэнэй захил тогтоохо. Энээнине бэелүүдхын тула хомор болоһон мэргэжэлнүүдэй республиканска бааза байгуулаха хэрэгтэй. һүүлэрнэ энэ список республика дотор дээдэ ба дунда хургуулинуудай бэлдэжэ гаргажа байһан мэргэжэлнүүдтэй харилсуулжа үзэхэ.

Эржена БАТОРОВА, манай корп.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: форумой үедэ.

Соёлой нонин

Буряадай габьяата артист Чингис Аюшеев Москвагай К.С. Станиславский болон Вл. И. Немирович-Данченкын нэрэмжэтэ Хүгжэмтэ академическэ театрай дуушад нүхэдтээ - уласхоорондын конкурснуудай лауреадууд Россин арадай артист Е. Поликанинтай, Е.Аюшеевтай С.Балашовтой, Д. Кондратовтой, концертмейстер Т. Лобыреватой уулзахыень аялга дуунда дуратайшуулые уриба. Буряадай гүрэнэй филармониин танхим соо болоһон тус концертын программада гадаадын ба ородой классикын үргэнөөр мэдээжэ оперонуудһаа, опереттэнүүдһээ аринууд, ариозонууд, романсонууд, ород болон буряад дуунууд оруулагдаһан байгаа.

Ч.Аюшеев, Е.Аюшеева

ЧИНГИС АЮШЕЕВ БУРЯАДТАА БЭЛИГЭЭ ХАРУУЛАА

Е. Поликанин

Чингис Аюшеев унгар манагшан зэрэглээтэ Зэдэ голый үргэн дэлгүүн, баян дэлгэр Дээдэ-үшөөтэй нотагта 1975 ондо колхознигой бүлэдэ түрэнэнтэ намтартай. Эсэгэнь - Бальжинима Дамбаевич Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ СПК-да механизатораар, эжынь - Цырен-Ханда Бальжиевна нотагайнгаа нургуулин столоводо тогоошоноор хүдэлһэн байгаа. Аюшеевтэй бул дүрбэн үхибүү ехэ болгожо, гарынь ганзагада, хүлынь дүрөөдэ хүргэнхэй. Мүнөө үхибүүдын бултадаа гэр бүлэнүүдэй.

Гараха түрэхэнөө дуушан болохо хуби заяатай Чингис Улаан-Удын хүгжэмэй колледжын дуунай таһагта нурахаая ороходоо, Россин дуунай эрчим бэрхэ багшанарай нэгэн гэжэ алдаршан Россин Федерациин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Вячеслав Бяндаевич Елбаевай класса туддаа нэн. Тэрэнэй шабинар Костя Буинов Чингис Аюшеев хоёр 1997 ондо Ага нууринда СССР-эй арадай артист Л. Линховоной нэрэмжэтэ дуушадтай V конкурсдо хабаадахадаа, Костя «Гран-при», харин Чингис нэгэдэхи шангуудта хүртөө бэлэй. Хойто жэлдэнэ колледж дүүргэхэдээ, Ч. Аюшеев - Москвагай П.И. Чайковскиин нэрэмжэтэ, К. Буинов Новосибирскиин М.И. Глинкин нэрэмжэтэ консерваторинуудта нурахаая оробо. Профессор Борис Николаевич Кудрявцевай класса Чингис оролдосотой бэрхээр нурахадаа, дуунай орёо нарын оньёо амжалтагайгаар шудалжа, шэнхинуур хайхан хоолойгоо шэдитэ нугалбарниё улам мүлижэ, заһажа, ирагуу зөөлэхэнөөр ханхинуулдаг, зэдүүлүүдэг болоо нэн.

Оюутан ябахта үедөө Чингис Аюшеев 2002 ондо Бүхэроссин «Романсиадын» конкурсдо илажа, «Гран-при» шанда хүртэнэнтэ байгаа. Тиихэдэнэ суута дуушад Борис Штоколов, Зураб Соткилава гэгшэдэй магтаалда хүртэхэнөө үлүү ехэ ямар сэгнэлтэ байха нэм даа! нүүлшын курсда нуража ябахтадаа, тэрэ Москвагай К.С. Станиславский болон Вл. И. Немирович-Данченкын нэрэмжэтэ Хүгжэмтэ академическэ театрай дуушанаар хүдэлхээ оробо. Эндэ жэлдэ Чингис Аюшеев СССР-эй арадай артистка Елена Образцовагай нэрэмжэтэ уласхоорондын конкурсын шанда хүртөө бэлэй.

Суута академическэ театрта хүдэлжэ захиаланһаа хойшо үнгэрһэн зургаан жэл соо тэрэ бэлигтэй бэрхэ, ажалша бүхэриг хүн байһанаа харуулаа. Тэрэ шэнэ материал түргөөр шудалдаг, сээжэлдэдэг байна. Чингис Дж. Вердин «Травиата» гэжэ оперодо Альфредын, Дж. Пуччиниин «Богемэдэ» Рудольфын партинуудыё дууладаг, П.И. Чайковскиин «Евгений Онегин» гэжэ оперодо Ленскиин партиёе гоё хайханаар, уран нугалбаритайгаар гүйсэдхэжэ, шагнагдаһаа үндэр сэгнэлтэдэ хүртэнэнтэ байгаа. Байгша оной эхиндэ театрайнгаа

Д.Кондратов

гастролёор Итали ошоходон, Чингис энэ партиёе түрүүшынхидуулажа, харагшадтай магтаал хайшаалда хүртэбэ. Үшөө нэгэ нонин баримта дурдая. Театрай труппын хоёр нарын туршдаа Америкэ соогуур гастрольдо ябахадань, «Травиатада» Альфредын партиёе гурбан тенор ээлжэлэн дуулаһан байгаа. Эндэ Чингис илангаяа урагшадтай хайнаар наадажа, сугларашад тэрэниёе урма баяртайгаар, халуунаар утгадаг байба. Зүжэгүүдэй нэгэндэ харагшад нууриһаа бодожо, удаан аялга ташаа нэн ха.

Екатеринбургын мэдээжэ композитор Владимир Кобекинэй «Гамлет» гэжэ шэнэ зүжэгэй нёдондо жэлэй ноябриин хахадта энэ театрай табигдахадань, Чингис Аюшеев гол роль - Гамледай парти шадамар бэрхээр гүйсэдхэбэ. «Хойто үглөөгүүрын» нэрихэдээ, тэрэ алдар суутай болоод байба! - гэжэ нислээлэй газетэнүүдэй нэгэн буряад дуушан Чингис Аюшеев тухай бэшэнэнтэ байгаа.

Г. Доницеттиин «Лючия ди Ламмермур» гэжэ оперын премьерэ жэлэй эхиндэ театрта табигдаа нэн. Тенор хоолойтой бусад артистнуудтай хамта Чингис Эдгарай парти дуулаба. Тиин мүнөө тэрэ театрай эгээл ехэ ерээдүйтэй, горитой арга боломжотой залуу дуушадтай нэгэн гэжэ тоологдодог юм.

Суута итальян композитор Дж. Вердин «Риголетто» гэжэ опероһоо Герцогэй орёо нарын дууе Чингис Аюшеев солгёон согтойгоор, нэгэ амяар дуулажа, концерт нээхэдээ, нэрвөө аялга ташалгаар утгадаа. Мүн лэ тенор хоолойтой Сергей Балашов И. Штраусай «Нарьян эрбэхэй» гэжэ опереттэнээ Орловскиин хундагыё, Г. Доницеттиин «Инаг дуранай ундан» гэжэ опероһоо Неморины ариозыё уянгатай хайханаар ханхинуулжа, шагнаг-

шадтай магтаал хайшаалда хүртэбэ. Энэл опероһоо Неморино Адина хоёрой инаг дуранай хоёр бадархан дуудыё Сергей Балашов Елена Аюшеева ульгам зохидоор, рольнуудтаа орожо, шадамар бэрхээр гүйсэдхэн, сугларашадтай сэдхэл ханаагаа.

Консерваторидо сугтаа нураһан Чингис Елена хоёр хуби заяагаа холбонхой. Табатай басагатай. Уласхоорондын конкурснуудай лауреат, сопрано хоолойтой Елена Аюшеева Винченцо Белиниин «Норма» гэжэ опероһоо Нормын каватиныёе гоё хайханаар, уран нугалбаритайгаар хангиурдахаддаа, бүхы арга хабаяа гаргажа шадда гэжэ онсолон тэмдэглэлтэй. Удаань Россин арадай артист Евгений Поликанин Елена Аюшеева хоёр Вердин «Трубадур» гэжэ опероһоо граф ди Луна болон Леонорын дуэт аялга ниилүүлэн дуулажа, харагшадые баясуулба. Баритон хоолойтой Е. Поликанин француз композитор Ж.Бизегэй «Кармен» гэжэ опероһоо Эскамильгой куплетүүдыё ямар огсом доруунаар, сог залитайгаар дуулана гэшэб! Уласхоорондын конкурсын лауреат Дмитрий Кондратов (баритон) «Намтай

С.Балашов

хоёрэддыш» гэжэ романс уянгатай зөөлэхэнөөр гүйсэдхэбэ.

Нислэл хотын ехэ театрай дуушад концерт-нааданайнгаа хоёрдох хубида буряад композиторнуудай дуунуудыё гүйсэдхэжэ, сугларашадые хужарлуулаа. Ч. Аюшеев С. Манжигеевэй «Эжымини», А. Андреевэй «Хани нүхэдэ», Е. Аюшеева Б. Балдаковой «Инагни шамдаа», С. Балашов А. Андреевэй «Ивалгамни», Д. Кондратов Н. Дамирановай «Нюдэнэй галхан», Е. Поликанин П. Дамирановай «Инагтаа» гэжэ дуунуудыё уянгатай хайханаар, япала ойлгосотой тодоор дуулаһан байгаа. Эндэ нотагаймнай хубүүн нилээд оролдоо хэбэртэй.

Концертын түгэсхэлдэ дуушад тайзан дээрэ гаража, Дж. Вердин «Травиатаһаа» духарягай дууе согтой хүхиюнээр ханхинуулба.

Ингэжэ нотагаймнай хубүүн сугтаа хүдэлдэг аха нүхэдөө урижа, гоё хайхан концерт-наадаараа республикингаа аялга дуунда дуратайшуулыё баясуулһаниин хайшаалтай.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист.

Дулма БАТОВОБАГАЙ гэрэл зурагууд.

ЗНАКОМЬТЕСЬ: Выставка Влад УРБАХАНОВ

В Художественном музее имени Сампилова проходит выставка иркутского художника Влада Урбаханова. В 1996 году окончил отделение дизайна Иркутского художественного училища, в 2001-м - факультет изобразительных искусств (отделение монументально-декоративной живописи) Иркутского государственного технического университета. С 2002 года участвует в выставках, является учеником известного преподавателя ИРГТУ Виталия Смагина. Думается, что обучаясь у этого мастера, Влад Урбаханов привнес в свои небольшие камерные произведения приемы монументально-декоративной живописи.

Этот художник по возрасту молодой, ему всего 32 года, но он уже выработал свою манеру, свой почерк, свою тему в искусстве. Его графика представляет иллюстрации к бурятским сказкам, к которым имеются аннотации. По мнению заведующей экспозиционно-выставочным отделом Художественного музея имени Ц.Сампилова Людмилы Цыреннимаевой, творчеству Влада Урбаханова присущи обилие цвета, линий, радостная манера письма. Можно сказать, что у него орнаментально-ориентальный стиль. Что это такое? Во-первых, он выработал свой орнамент. А ориентальный — это что-то экзотичное, древнее, восточное. Влад Урбаханов мыслит интересно, неординарно, видно, что он хорошо образован, профессиональный, нашел свою тему в искусстве. настолько условна, декоративна его живопись, он мыслит цветом, линиями и орнаментами. У него образы очень красочные, радостные. Тут и эмоции, и декоративизм, и красота. Состояние ощущения радости. Когда смотришь на эмоционально насыщенные персонажи сказок, даже отвлекаешься от содержания сказок и любишь бравурностью линий и цветов. В орнаментах и сочетании цветов есть африканские, южно-американские, индейские мотивы. Значит, про него можно сказать, что он космополит в лучшем смысле этого слова.

Такая явление в изобразительном искусстве Бурятии, по мнению Людмилы Цыреннимаевой, наблюдается впервые. Когда наши художники были на открытии выставки, они отдавали должное тому, что у Влада Урбаханова очень богатая фантазия, богатое воображение. И он вполне мог бы создать монументальную роспись, мозаику на стенах наших зданий в Улан-Удэ. Потому что у него орнаментальное мышление и он художник-монументалист по образованию. Его произведения очень украсили бы наш город. Почему бы состоятельным людям не украсить свои коттеджи, дома произведениями искусства наших художников. Ведь они остаются не только их личным наследием, но и как наследие. Например, палатца в Италии когда-то были лич-

ными владениями, а сейчас эти дворцы, росписи, фрески, мозаики считаются мировым достоянием. Пусть в истории культуры, искусства Бурятии останутся такие произведения искусства как знаки, печати времени.

Влад Урбаханов — очень скромный, позитивный человек. Отродно, что молодые, талантливые, своеобразные, ни на кого не похожие художники появляются в искусстве Бурятии. Неделю две ещё будет проходить его выставка под названием «Живописуем». В этом тоже есть молодой задор, полная свобода, восторг.

Д.БАТОВОВА.

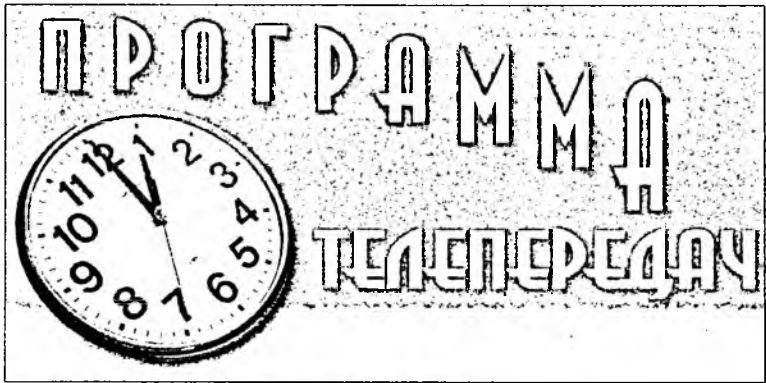
НА ФОТО АВТОРА: картины В.Урбаханова «Батор»; «Шэрэл-дэхэн»; «Зима и лето».

№32(21726)

Дүжэрнэ

№32(641)

Понедельник 17

- ПЕРВЫЙ КАНАЛ
06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 МАЛАХОВ +
11.20 МОДНЫЙ ПРИГОВОР
12.20 КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 ДРУГИЕ НОВОСТИ
15.30 «ХОЧУ ЗНАТЬ» С МИХАИЛОМ ШИРВИНДОМ
16.20 Т/С «ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО»
17.10 «СЛЕД»
18.00 ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ
19.20 ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ
20.00 «ЖДИ МЕНЯ»
20.50 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ОДНА СЕМЬЯ»
23.30 «СЛЕД» - ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ»
00.10 «ЛЮБОВНИЦЫ»
01.10 «ЖИЗНЬ НА МАРСЕ»
02.00 Х/Ф «КОТ»
03.10 Х/Ф «КРИКУНЫ»
04.50 «ПО СЛЕДУ СНЕЖНОГО ЧЕЛОВЕКА»

«РОССИЯ»

- 06.00 ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!
09.55 Х/Ф «МЕНЯЛЫ»
11.50, 18.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.50 М/Ф «ТАРАКАНИЩЕ»
13.05 Х/Ф «РОМАШКА, КАКТУС, МАРГАРИТКА»

Вторник 18

- ПЕРВЫЙ КАНАЛ
06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 МАЛАХОВ +
11.20 МОДНЫЙ ПРИГОВОР
12.20 КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 ДРУГИЕ НОВОСТИ
15.30 «ХОЧУ ЗНАТЬ» С МИХАИЛОМ ШИРВИНДОМ
16.20 Т/С «ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО»
17.10 «СЛЕД»
18.00 ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ
19.20 ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ
20.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
20.50 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ОДНА СЕМЬЯ»
23.30 «СЛЕД» - ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ»
00.20 «ЛЮБОВНИЦЫ»
01.20 «ЖИЗНЬ НА МАРСЕ»
02.10 Х/Ф «ЧОКНУТЫЙ ПРОФЕССОР»
03.50 Х/Ф «УБИЙСТВО НА РЕКЕ ГРИН»
05.20 «ДЕТЕКТИВЫ»

«РОССИЯ»

- 06.00 ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!
06.07 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.05, 09.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
09.55 МУНХЭ ЗУЛА
10.15 УЛГУР
10.25 «САГАЙ СУУРЯАН»
10.50 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ»
11.50, 18.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.50 М/Ф «БЕЗ ЭТОГО НЕЛЬЗЯ»
13.00 Т/С «ГОНКА ЗА СЧАСТЬЕМ»
14.00 СУД ИДЕТ
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 «ОТЧАЯННЫЕ ДОМОХОЗЯЙКИ»
17.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.25 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
19.00 Т/С «ОДНАЖДЫ БУДЕТ ЛЮБОВЬ»
20.00 Т/С «КАРМЕЛИТА. ЦЫГАНСКАЯ СТРАСТЬ»
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.50 СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!

- 15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 «ОТЧАЯННЫЕ ДОМОХОЗЯЙКИ»
17.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.25 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
19.00 Т/С «ОДНАЖДЫ БУДЕТ ЛЮБОВЬ»
20.00 Т/С «КАРМЕЛИТА. ЦЫГАНСКАЯ СТРАСТЬ»
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.50 СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!
22.00 Т/С «ВСЕГДА ГОВОРИ «ВСЕГДА»-4»
23.50 «ГОРОДОК»
00.50 ВЕСТИ +
01.10 Х/Ф «Я САМА»

КУЛЬТУРА

- 08.00 «ЕВРОНЬОС»
11.00, 16.30, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»
11.50 Х/Ф «ЧТО СЛУЧИЛОСЬ С БЭБИ ДЖЕЙН?»
14.05 «ЖИВОЕ ДЕРЕВО ремесел»
14.15 «ВОСХОЖДЕНИЕ. ВИКТОР МЕРЖАНОВ»
14.55, 03.35 Д/Ф «РАММЕЛЬСБЕРГ И ГОСЛАР - РУДНИКИ И ГОРОД РУДОКОВ»
15.10 А.П. ЧЕХОВ. «ЮБИЛЕЙ»
16.10 УРОКИ РУССКОГО
16.35 Я СНОВА В ПАВЛОВСКЕ... «ОБРЕЧЕННАЯ НЕВЕСТА»
17.00 М/С «СЕРЕБРЯНЫЙ КОНЬ»
17.25 «ВАСИЛИСА ПРЕКРАСНАЯ». «ВЕСЕЛАЯ КАРУСЕЛЬ»
17.55 Т/С «ДЕВОЧКА ИЗ ОКЕАНА»
18.20 Д/С «АНДЫ ВСЕРЬЕЗ»
18.50 Д/Ф «СПАРТАК»
19.00 Д/Ф «КАФЕДРАЛЬНЫЙ СОБОР В УЭЛЬСЕ»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

- 22.00 Т/С «ВСЕГДА ГОВОРИ «ВСЕГДА»-4»
23.50 «ТАЙНА ЕГИПЕТСКИХ ПИРАМИД»
00.50 ВЕСТИ +
01.10 Х/Ф «НОЧНЫЕ ПОСЕТИТЕЛИ»
02.55 ГОРЯЧАЯ ДЕСЯТКА

КУЛЬТУРА

- 07.30 «ЕВРОНЬОС»
11.00, 16.30, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»
11.50 Х/Ф «ОКАМЕНЕВШИЙ ЛЕС»
13.20 ТЕЛЕТЕАТР. КЛАССИКА. ГЕННАДИЙ ПАВЛОВ НА ТВ
14.10 Д/Ф «СИНЕЕ МОРЕ... БЕЛЫЙ ПАРОХОД... ВАЛЕРИЙ ГАВРИЛИН»
15.05 СПЕКТАКЛЬ «ОЖИДАНИЕ СЧАСТЬЯ»
16.10 УРОКИ РУССКОГО
16.35 Я СНОВА В ПАВЛОВСКЕ... «ЦАРСТВЕННАЯ ХОЗЯЙКА»
17.00 М/С «СЕРЕБРЯНЫЙ КОНЬ»
17.25 М/Ф «ГОРНЫЙ МАСТЕР». «КРЫЛАТЫЙ, МОХНАТЫЙ ДА МАСЛЕННЫЙ»
17.55 Т/С «ДЕВОЧКА ИЗ ОКЕАНА»
18.20 Д/С «АНДЫ ВСЕРЬЕЗ»
18.50 Д/Ф «ДЕВЯТЫЙ ВАЛ». ИВАН АЙВАЗОВСКИЙ»
19.00 Д/Ф «ДВОРЦОВАЯ КАПЕЛЛА В АХЕНЕ»
19.10 П.И. ЧАЙКОВСКИЙ. СИМФОНИЯ №6
20.00 Д/С «ИМПЕРИЯ КОРОЛЕВА». «ТРОФЕЙНЫЙ КОСМОС»
20.50 «ТЕАТРАЛЬНАЯ ЛЕТОПИСЬ». ИЯ САВИНА
21.20, 02.55 Д/С «ГОЛАЯ НАУКА». «АСТРОНАВТЫ»
22.15 БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЛЮБОВЬ. «РОБЕРТ. АЛЛА. ВРЕМЯ...»
22.55 Д/Ф «СПЛИТ. ГОРОД ВО ДВОРЦЕ»
23.10 Х/Ф «ЛЕГЕНДА О ТИЛЕ»
00.50 Х/Ф «СОРАЯ»
02.30 МУЗЫКАЛЬНЫЙ МОМЕНТ. Э. ГРИГ. «ИЗ ВРЕМЕН ХОЛЬБЕРГА»

Ариг Ус

- 07.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
08.00 «ТАКСИ»
08.30 «АБИТУРИЕНТ-2009. «ПОГОДА
08.45 М/Ф
09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
09.30 «ТАНЦЫ БЕЗ ПРАВИЛ»
10.30 УБОЙНОЙ НОЧИ

- 19.10 П.И. ЧАЙКОВСКИЙ. СИМФОНИЯ №5
20.00 Д/С «ИМПЕРИЯ КОРОЛЕВА». «ОСВОБОЖДЕНИЕ КОНСТРУКТОРА»
20.50 «ТЕАТРАЛЬНАЯ ЛЕТОПИСЬ». ИЯ САВИНА
21.20, 02.40 Д/С «ГОЛАЯ НАУКА». «ВЫЖИТЬ В БУШУЮЩЕЙ СТИХИИ»
22.10 Д/Ф «СИНЕЕ МОРЕ... БЕЛЫЙ ПАРОХОД...»
23.05 Х/Ф «ЛЕГЕНДА О ТИЛЕ»
00.50 Х/Ф «АЛЛЕГРО»
02.20 МУЗЫКАЛЬНЫЙ МОМЕНТ. ВАЛЬСЫ Д.ШОСТАКОВИЧА ИЗ МУЗЫКИ К КИНОФИЛЬМАМ

Ариг Ус

- 08.30 М/С «НАСТОЯЩИЕ МОНСТРЫ»
09.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
09.30 «ТАНЦЫ БЕЗ ПРАВИЛ»
10.30 УБОЙНОЙ НОЧИ
11.00 Т/С «САША ПЛЮС МАША»
11.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
12.00 М/С «КОТОПЕС»
12.30 М/Ф «ЖИЗНЬ И ПРИКЛЮЧЕНИЯ РОБОТА-ПОДРОСТКА»
13.00 М/С «РОГА И КОПЫТА: ВОЗВРАЩЕНИЕ»
13.30 М/С «ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ»
14.00 «ТАКСИ»
14.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
15.00 «ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО»
15.30 «ДОМ-2. LIVE»
17.00 Х/Ф «И ПРИШЕЛ ПАУК»
19.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
19.20 «АБИТУРИЕНТ-2009»
19.30 Т/С «УНИВЕР»
20.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
20.35 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
21.00 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
21.30 «УНИВЕР»
22.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ». ПОГОДА
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
23.30 Х/Ф «ЕВРОТУР»

Тивиком

- 06.00, 06.55, 07.50, 08.20, 09.20, 11.30, 17.40, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30, 02.30 ПОГОДА
06.00 «АФРОМОСКВИЧ-2»
06.25 «ДАЛЬНИЕ РОДСТВЕННИКИ» РОССИЙСКОЕ СКЕТЧ-ШОУ

- 06.50 «ЧАС СУДА» С ПАВЛОМ АСТАХОВЫМ
07.40 «ЗВАННЫЙ УЖИН»
08.35 «СОЛДАТЫ-9»
09.30, 12.30, 16.30, 19.00, 23.30 «24»
10.00 «В ЧАС ПИК»
11.00 «ЧАС СУДА» С ПАВЛОМ АСТАХОВЫМ
12.05 Д/Ф «МАСОНЫ ИЗРАИЛЯ»
13.00 «ЗВАННЫЙ УЖИН»
13.55 Х/Ф «МЕРЛИН И КНИГА ЧУДОВИЩ»
15.50 «ДАЛЬНИЕ РОДСТВЕННИКИ»
16.00 «ПЯТЬ ИСТОРИЙ». «ВАМПИРЫ. ЖАЖДА КРОВИ»
17.00 «ЗАГАДКИ ВЕКА». «ВОЙНА МИРОВ»
18.00 «В ЧАС ПИК»
19.30 «НОВОСТИ ДНЯ»
20.00 «ВОЙНА ПОЛОВ». «СМЕРТЕЛЬНАЯ ЛЮБОВЬ»
21.05 «СОЛДАТЫ-9»
22.00 «ГРОМКОО ДЕЛО»: «МОЛЧАНИЕ СОЛДАТ»
23.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
00.00 «ДАЛЬНИЕ РОДСТВЕННИКИ»
00.15 «НОВОСТИ ДНЯ»
00.45 Т/С «СПЕЦНАЗ»
01.45 Х/Ф «КОТОВ ДЕНЬ»
03.35 «ВОЕННАЯ ТАЙНА» С ИГОРЕМ ПРОКОПЕНКО»
04.20 «ГРОМКОО ДЕЛО»: «МОЛЧАНИЕ СОЛДАТ»
05.10 Д/Ф «МАСОНЫ ИЗРАИЛЯ»
05.35 НОЧНОЙ МУЗЫКАЛЬНЫЙ КАНАЛ

СТС «БАЙКАЛ»

- 18.50, 20.05, 21.55, 22.30, 23.20, 00.05, 00.50, 01.50 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ
06.00 Т/С «ЭВРИКА»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.30 Т/С «ПАЛИНЫ ДОЧКИ»
08.00 Т/С «КРЕМЛЕВСКИЕ КУРСАНТЫ»
09.00, 13.30, 18.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «ПАЛИНЫ ДОЧКИ»
10.00 ГАЛИЛЕО
11.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
12.00 ГАЛИЛЕО
12.30 Т/С «КАДЕТСТВО»
14.00 М/С «КИМ ПЯТЬ-С-ПЛУСОМ»
14.30 М/С «АНИМАГИЯ»
15.00 М/С «ЧОКНУТЫЙ»
15.30 Х/Ф «ВСЕ ТИП-ТОП, ИЛИ ЖИЗНЬ ЗАКА И КОДИ»
16.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
16.30 Т/С «ПАЛИНЫ ДОЧКИ»
17.30 ГАЛИЛЕО
19.00 Т/С «ПАЛИНЫ ДОЧКИ»
20.00 Т/С «КРЕМЛЕВСКИЕ КУРСАНТЫ»

- 21.00 Я ЛЕЧУ
22.00 Х/Ф «АМЕРИКАНСКИЙ НИНДЗЯ»
23.50 6 КАДРОВ
00.30 «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
01.30 Х/Ф «СПРОСИ У ПЫЛИ»
03.45 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

- 07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
09.05 Т/С «ТОЛЬКО ТЫ...»
10.00 КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС
11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 00.00 «СЕГОДНЯ»
11.25 ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ
12.00 «СРЕДНИЙ КЛАСС»
13.00 СУД ПРИСЯЖНЫХ
14.35 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
16.30 ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ
17.30 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ»
19.30 ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ
20.30 Т/С «ГЛУХАРЬ»
22.15 Т/С «МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ»
00.20 Х/Ф «ИЗБЫТОЧНАЯ СИЛА-2»
02.05 ФУТБОЛЬНАЯ НОЧЬ
02.35 Х/Ф «ОПАСНАЯ ЗЕМЛЯ»
04.20 Х/Ф «ЛЮБОВЬ НА БЕГУ»
06.35 Т/С «ДЕВЯТЬ МЕСЯЦЕВ ИЗ ЖИЗНИ»

5 КАНАЛ

- 08.00 «УТРО НА ПЯТОМ»
11.30 Д/Ф «МИР ПРИРОДЫ. БЕЛАЯ АКУЛА - КРАСНЫЙ ТРЕУГОЛЬНИК»
12.30, 15.30, 18.30, 21.30, 00.30 СЕЙЧАС
12.40 Х/Ф «КИН-ДЗА-ДЗА!»
15.15 МОЯ ПЛАНЕТА
15.45 МОЯ ПЛАНЕТА
16.20 Д/Ф «ТУТАНХАМОН: ТАЙНА УБИЙСТВА»
18.55 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ
19.00 Д/С «БОРЬБА ЗА ВЫЖИВАНИЕ. МОКРЫЕ ГОРЫ»
20.00 МОЯ ПЛАНЕТА
21.00 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ 112
22.00 ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ
23.00 Д/Ф «МИКОЯНЫ. ЖИЗНЬ ПО ПРАВИЛАМ И БЕЗ»
00.00 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ 112
01.00 Х/Ф «ОДНАЖДЫ В КИТАЕ-3»
03.05 НОЧЬ//ПРОСТРАНСТВО//ЛЕПОРК.
03.40 Х/Ф «ТЫ НЕ СМОЖЕШЬ ПОБЕДИТЬ... ИХ ВСЕХ»
05.25 Х/Ф «МЕРТВЫЙ УИКЕНД»
06.50 Д/Ф «ВЛАСТЕЛИН КОЛЕЦ. БРАТСТВО КОЛЬЦА»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

- 22.00 «ЧРЕЗВЫЧАЙНЫЕ ИСТОРИИ»: «НАЧАТЬ СНАЧАЛА ИСПОВЕДЬ ЖЕН ОЛИГАРХОВ»
23.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
00.00 «ДАЛЬНИЕ РОДСТВЕННИКИ»
00.15 Х/Ф «ЧЕЛОВЕК-МОСКИТ»
02.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
02.30 «ДАЛЬНИЕ РОДСТВЕННИКИ»
03.00 «ТАЙНЫ ВАШЕЙ СУДЬБЫ. ЭЗО ТВ»
05.00 Д/Ф «НЕИЗВЕСТНАЯ КУБА»
05.25 НОЧНОЙ МУЗЫКАЛЬНЫЙ КАНАЛ

СТС «БАЙКАЛ»

- 05.55, 07.00, 08.05, 09.20, 10.05, 11.15, 18.50, 20.05, 21.55, 22.20, 23.25, 00.05, 00.50, 01.50 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ
06.00 Т/С «ЭВРИКА»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.30 Т/С «ПАЛИНЫ ДОЧКИ»
08.00 Т/С «КРЕМЛЕВСКИЕ КУРСАНТЫ»
09.00, 13.30, 18.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «ПАЛИНЫ ДОЧКИ»
10.00 Я ЛЕЧУ
11.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
12.00 ГАЛИЛЕО
12.30 Т/С «КАДЕТСТВО»
14.00 М/С «КИМ ПЯТЬ-С-ПЛУСОМ»
14.30 М/С «АНИМАГИЯ»
15.00 М/С «ЧОКНУТЫЙ»
15.30 Х/Ф «ВСЕ ТИП-ТОП, ИЛИ ЖИЗНЬ ЗАКА И КОДИ»
16.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
16.30 Т/С «ПАЛИНЫ ДОЧКИ»
17.30 ГАЛИЛЕО
19.00 Т/С «ПАЛИНЫ ДОЧКИ»
20.00 Т/С «КРЕМЛЕВСКИЕ КУРСАНТЫ»
21.00 Я ЛЕЧУ
22.00 Х/Ф «АМЕРИКАНСКИЙ НИНДЗЯ. СХВАТКА»
23.45 6 КАДРОВ
00.00 6 КАДРОВ
00.30 «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
01.00 Д/С «ПОКОЛЕНИЕ»
02.00 Х/Ф «НЕОБЫЧНАЯ ОТВАГА»
04.00 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

- 13.00 СУД ПРИСЯЖНЫХ
14.35 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
16.30 ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ
17.30 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ»
19.30 ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ
20.30 Т/С «ГЛУХАРЬ»
22.15 Т/С «МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ»
00.20 Х/Ф «ТРЕТИЙ ЛИШНИЙ»
01.55 ГЛАВНАЯ ДОРОГА
02.30 «ТЫ СМЕШНОЙ!»
03.10 Х/Ф «ГОРОДСКИЕ ТОРПЕДЫ»
04.55 Х/Ф «РЕТРОГРАД»
06.40 Т/С «ДЕВЯТЬ МЕСЯЦЕВ ИЗ ЖИЗНИ»

5 КАНАЛ

- 08.00 «УТРО НА ПЯТОМ»
11.30 Д/Ф «МИР ПРИРОДЫ. ПЕРВЫЙ ПОЛЕТ»
12.30, 15.30, 18.30, 21.30, 00.30 СЕЙЧАС
12.40 Д/Ф «МИФЫ БЕЗ ГРИФА. ОПЕРАЦИЯ «ТРЕСТ»»
13.35 «ЗАТЕРЯННЫЙ МИР»
14.30 МОЯ ПЛАНЕТА
15.45 МОЯ ПЛАНЕТА
16.35 Д/Ф «ПОХИЩЕНИЕ «СВЯТОГО ЛУКИ»»
17.35 Д/Ф «ГЕНИЙ ИЗ ШАРАШКИ. АВИАКОНСТРУКТОР БАРИНИ»
18.55 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ
19.00 Д/С «БОРЬБА ЗА ВЫЖИВАНИЕ. ПОЛЯРНЫЙ МЕДВЕДЬ»
20.00 МОЯ ПЛАНЕТА
21.00 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ 112
22.00 ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ
23.00 Д/Ф «САМЫЙ НЕСЧАСТЛИВЫЙ КОСМОНАВТ»
00.00 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ 112
01.00 Х/Ф «АЛИ-БАБА И 40 РАЗБОЙНИКОВ»
03.20 НОЧЬ//ЗВУК//ГОРИБОЛЬ
03.50 Х/Ф «САЖЕЛОЕ ВРЕМЯ»
05.30 Х/Ф «ТАЖЕЛОЕ ВРЕМЯ»
07.00 Д/Ф «ВЛАСТЕЛИН КОЛЕЦ. ВОЗВРАЩЕНИЕ КОРОЛЯ»

Высококвалифицированные адвокаты по гражданским, уголовным, административным, арбитражным делам любой сложности (Как поручитель Вы отвечаете за чужой кредит? Вас лишили водительских прав? Вас задержали? Вам произвели неполную страховую выплату при ДТП? Вам неправильно предъявляют того, чего нет? С Вами не рассчитываются по договорам?). Обращаться по тел.: 8-914- 636-777-4.

НТВ

- 07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
09.05 Т/С «ТОЛЬКО ТЫ...»
10.00 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 00.00 «СЕГОДНЯ»
11.25 ОСОБО ОПАСЕН!
12.00 «СРЕДНИЙ КЛАСС»

НТВ

Среда, 19

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 МАЛАХОВ +
11.20 МОДНЫЙ ПРИГОВОР...

«РОССИЯ»

06.00 ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!
06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.05,
09.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО

Четверг, 20

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 МАЛАХОВ +
11.20 МОДНЫЙ ПРИГОВОР...

«РОССИЯ»

06.00 ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!
06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.05,
09.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО

Пятница, 21

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 МАЛАХОВ +
11.20 МОДНЫЙ ПРИГОВОР...

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.50 СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!
22.00 Т/С «ВСЕГДА ГОВОРИ «ВСЕГДА»-4»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.30, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»

Ариг Ус

07.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

23.50 «ТАЙНЫ СЕКРЕТНЫХ ПРОТОКОЛОВ»
00.50 ВЕСТИ +
01.10 Х/Ф «ПЕРЕД РАССВЕТОМ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.30, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»

Ариг Ус

07.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

19.20 ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ
20.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
20.50 «ПОЛЕ ЧУДЕС»

«РОССИЯ»

06.00 ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!
06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.05,
09.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО

21-62-62

09.30 «ТАНЦЫ БЕЗ ПРАВИЛ»
10.30 УБОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!
11.00 ЖЕНСКАЯ ЛИГА

Тивиком

06.00, 06.25, 06.55, 07.50, 08.20, 09.20, 11.30,
17.40, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30,
02.30 ПОГОДА

21-62-62

12.30 М/Ф «ЖИЗНЬ И ПРИКЛЮЧЕНИЯ РОБОТА-ПОДРОСТКА»
13.00 М/С «РОГА И КОПЫТА: ВОЗВРАЩЕНИЕ»

Тивиком

06.00, 06.25, 06.55, 07.50, 08.20, 09.20, 11.30,
17.40, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30,
02.30 ПОГОДА

21-62-62

10.05 «ОБИДЕТЬ КОРОЛЕВУ. ВИЯ АРТМАНЕ»
11.00 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

17.00 «ВОЙНА ПОЛОВ». «ОДИНОКИЙ ОТЕЦ
ЖЕЛАЕТ ПОЗНАКОМИТЬСЯ»
18.00 «В ЧАС ПИК»

СТС - «БАЙКАЛ»

06.00 Т/С «ЭВРИКА»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

22.00 «СЕКРЕТНЫЕ ИСТОРИИ»: «ТАЙНЫ АФГАНСКОЙ ВОЙНЫ. ОХОТА НА ЛЬВА»

СТС - «БАЙКАЛ»

05.55, 07.00, 08.05, 09.20, 10.05, 11.15, 18.50,
20.05, 21.55, 22.20, 23.25, 00.05, 00.50,
01.50 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ

НТВ

07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
09.05 Т/С «ТОЛЬКО ТЫ...»
10.00 «ПОВАР И ПОВАРЯТА»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

21.50 СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!
22.00 «ИЗМАЙЛОВСКИЙ ПАРК». БОЛЬШОЙ ЮМОРИСТИЧЕСКИЙ КОНЦЕРТ

НТВ

07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
09.05 Т/С «ТОЛЬКО ТЫ...»
10.00 ДАЧНЫЙ ОТВЕТ

5 КАНАЛ

08.00 «УТРО НА ПЯТОМ»
Д/Ф «МИР ПРИРОДЫ. ЗАПАДНЫЕ ОСТРОВА»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

10.30 «ЖЕНСКИЙ ВЗГЛЯД». ИРИНА ЛАЧИНА
14.00, 17.00, 20.00, 00.00 «СЕГОДНЯ»

5 КАНАЛ

08.00 «УТРО НА ПЯТОМ»
Д/Ф «МИР ПРИРОДЫ. КОЛЫБЕЛЬ ЖИЗНИ»

№32(21726)

Дүхэрнэ

№32(641)

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'Ариг Ус', 'Тивиком', 'Первый канал', 'Россия'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'Тивиком', 'Первый канал', 'Россия'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'СТС - Байкал', 'Тивиком', 'Первый канал', 'Россия'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'НТВ', 'СТС - Байкал', 'Тивиком', 'Первый канал', 'Россия'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like '5 канал', 'НТВ', 'СТС - Байкал', 'Тивиком', 'Первый канал', 'Россия'.

Суббота 22

Отдел рекламы 21-62-62

Отдел рекламы

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'Первый канал', 'Россия'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'Культура', 'Ариг Ус'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'Тивиком', 'Первый канал', 'Россия'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'СТС - Байкал', 'Тивиком', 'Первый канал', 'Россия'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like '5 канал', 'НТВ', 'СТС - Байкал', 'Тивиком', 'Первый канал', 'Россия'.

Россия

Ариг Ус

Тивиком

НТВ

5 канал

Воскресенье 23

Отдел рекламы 21-62-62

Отдел рекламы

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'Первый канал', 'Россия'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'Культура', 'Ариг Ус'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'Тивиком', 'Первый канал', 'Россия'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'СТС - Байкал', 'Тивиком', 'Первый канал', 'Россия'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like '5 канал', 'НТВ', 'СТС - Байкал', 'Тивиком', 'Первый канал', 'Россия'.

Россия

Ариг Ус

Тивиком

НТВ

5 канал

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'Первый канал', 'Россия'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'Культура', 'Ариг Ус'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'Тивиком', 'Первый канал', 'Россия'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like 'СТС - Байкал', 'Тивиком', 'Первый канал', 'Россия'.

Table with columns for time and program name. Includes programs like '5 канал', 'НТВ', 'СТС - Байкал', 'Тивиком', 'Первый канал', 'Россия'.

Буряад расказуудһаа

БҮҮЛЭ

Тэдэнэр столоводо оробод. Жигжид Дагбаевич урданай-идал бэшэ, үгэ дуугүй, бодолгото болонги хууна.

...Боро колхозойнгоо центр-һээ нилээд холо хониндо байдаг гэртэхиндээ ерэнэн Вера тухайгаа, гэр бүлэтэй болохоом гэжэ хөөрэлдэжэ байһанаа ханахадаа: "Анханһаал бүхы юумэн ханаанда таараагүйгөөр эхилээ хэн", гээд бодобо.

лагладагби... һүүлдэ мэдэхэдэм, худал байгаа агша. Намгамнишы тэрэ хүндөө хадамда гараагүй, ажаллаад лэ, хүбүүгээ энэ болгоол даа...

Дээнэй машинадаа хуужа, айнагай центрһээ холодоод ябахда, таряа хаджа ябааша комбайнууд тээшэ мори тэргэтэй эхэнэр хажуудаа бишыхан хүбүү хуулганан, табхаржай буулгаад, урдуурнь үнгэршээ.

Вера тухаймни... Минии наһаараа нүхэсэхэ нүхэр тухаймни иигэжэ хөөрэлдэжэ байна! Яба хөөрэлдэгтэй... Үглөөдэртөө центрийн гэр сэрбэрүүлээд, Верээс асаржа айл болохоомни!"

Боро парторгын өөрынгөө хуби заяан тухай хөөрэн, өөрын зүрхэ үбдүүлэн ябахадань: - Дахин ошохо хулисэл гуйха байгаа бэшэ гүт, - гэбэ.

Үглөөгүүр сайлажа хуухаданай, Санжи хоёр аматай буугаа үргэлэнхэй, номоор дүүрэн потранташаар бэээ бүйлэнхэй, ёһотой ангуушанай дүрэ маягтай болоод орожо ербэл даа.

Бидэ Зэдын урасхал үгсэн ябанабди. Галуу, нугаһад аюулта ангуушадые ябана гэжэ мэдэ-һэндэл бидэһинээ холуур, бидэһинээ саагуур — буугай тобын хүрэхгүй газараар ниидэнэд.

ХУН ШУБУУД

- Буудая! — гэжэ Санжимни һөөлдэргээр шэбэнээд, нодээс, шарай үнгээшье хурсадхажа, буутайнгаа замагы татаадхиба.

рүүшын һамган, түрүүшын бүлэ шэнги бүлэ олдохоол болидог байна даа... Нэгэл дохолжо абаа һаа, бүхы наһандаа дохолшош, хуби заяанһини һандарха, сэдэ-хэлһини дүүрэн ябахаяа болихо...

Байза, тээсгэн эжымнай эрээд юун гээ бэлэй?.. Манайда ошогты, сүт байа, хонидьемнай түрүүлэл-сэгты гээ хэн. Тийхэдэй Боро би өөрөө машинадаа ябахад, Вера хубүүнэйнгээ торниходо больни-цадаа гүдэлхэ гээ...

Боро парторгын өөрынгөө хуби заяан тухай хөөрэн, өөрын зүрхэ үбдүүлэн ябахадань: - Дахин ошохо хулисэл гуйха байгаа бэшэ гүт, - гэбэ.

Эрэнэй машинадаа хуужа, айнагай центрһээ холодоод ябахда, таряа хаджа ябааша комбайнууд тээшэ мори тэргэтэй эхэнэр хажуудаа бишыхан хүбүү хуулганан, табхаржай буулгаад, урдуурнь үнгэршээ.

Тейдэ дэгдэхэ тума хэлшэггүй бярта бодолод абтан, эдэ хайрата шубуудта һайн һайханиие хүсэн байбаб.

Тойроод тон аали, намдуу. Байгаалин оршон байдал энэ үнгэржэ байгаа аюудта хамаагүйгөөр — үргэнөөр, сэнгүүгээр амилжа байба: сэсэг ногоной үнэр хонш-шууханаар хангал татажа, хүнэй тархи эрьюулнэ, хаанаб даа, тиймэшые холо бэшэ ха, уриханаар дошгодоһон хушын дуун хонгёо хурсаар суурятажа байба.

БУДДИСТ-ПАЛОМНИК У СВЯТЫНЬ ТИБЕТА

(Продолжение. Начало в №№ 49(607) за 11 декабря, 50(608) за 18 декабря, 51(609) за 25 декабря 2008 г., 1(610) за 1 января, 2(611) за 15 января, 3(612) за 22 января, 4(613) за 29 января, 5(614) за 5 февраля, 6(615) за 12 февраля, 7(616) за 19 февраля, 8(617) за 26 февраля, 10(619) за 12 марта, 12(621) за 26 марта, 20(629) за 21 мая, 21(630) за 28 мая, 22(631) за 4 июня, 23(632) за 11 июня, 31(640) за 6 августа.

ГЛАВА V НАСЕЛЕНИЕ АХАСЫ

1.

Дам-ха в разное время чеканки имели и разные рисунки. Самой распространенной в современном обращении является монета с надписью: «Галдан-побранчог-лай-нам-чжял», т. е. с названием Далай-ламского дворца в Брайбуне, где она, как говорят, сначала и чеканилась, но сохранила свою надпись и по перенесении монетного двора в Поталу. Следующими по численности являются монеты с обозначениями годов чеканки, выраженными группами цифр, первая из которых показывает «раб-чжун», т. е. шестидесятилетие, начиная с 1027 г., а вторая - порядок года в нем. Мне попадались лишь монеты с обозначением двух годов 13/46 и 15/24, что соответствует 1792 г. и 1890 г. христианской эры. Кроме того, в ходу непальские монеты, даже XVII и XVIII вв.

Курс этой монеты на китайское весовое серебро в последнее время сильно менялся. Мне передавали, что лет двадцать тому назад за лан китайского серебра на монетном дворе давали 12 монет, лет 10 тому назад давали 10 2/3 монеты, но во время моего пребывания в Ахасе лан серебра выменивался лишь на 8 монет. Немного дороже скупают китайское серебро камские купцы, торгующие в Да-цзян-лу.

Особых монет большей ценности нет, и более крупными единицами счёта служат: а) с(ран) (по-китайски - «лан»), который состоит из 6 2/3 монеты (так что 20 монет равны трем сранам), и б) доца(д), или ямю, заключающий в себе 50 сранов или 333 1/3 монеты. Равным образом нет монет и меньшей ценности, а при дробном счёте употребляют монету особого образца (более высокой пробы), рассекая ее двояко: или пополам, или на три части. При последнем рассечении две трети остаются вместе. Одна треть монеты, соответствующая весить 5 китайских фынов, называется «гарма-на», что буквально значит «пять звездочек», а в переносном значении 5 фынов; 1/2 монеты называется «че(аб)-чжа(д)», «рассеченная половинка»; 2/3, соответствующие одному цину, называются «шоган» - «один цин»; разница между двумя последними, а также между чечжя и гармана, т. е. монеты, называется «кхаган», т. е. «одна шестая часть», но для последней нет отдельного кусочка и в обиходе она уплачивается вышеупомянутыми разностями. Точно так же нет, конечно, отрубка для 5/6 монеты, хотя и существует для них особое наименование «ха-ча(д)», т. е. «недостаток (до монеты) одной части». К этому следует добавить, что рассеченные части почти никогда не встречаются в целом виде, а обращаются в дуги слесарями, выдающими выгоду в серебре, отсеченном из середины полукруга.

Золотых монет в обращении нет, а золото продается в слитках. В 1901 г. лан золота стоил около 40 с(ранов) местных монет, т. е. 53,33 руб., или 1 золотник золота стоил около 5 рублей.

Кроме местной монеты в Ахасе охотно принимаются за 3 и 3 1/3 монеты британско-индийские рупии (по-тибетски - «пилин-гор-

мо»). Монеты эти охотно скупаются купцами из провинции Кам, где, как говорят, индийские рупии стали ходячей денежной единицей.

При торговле принято употреблять все способы, рекомендуемые известной поговоркой «не обманешь - не продашь». Поэтому привыкли при продаже весьма сильно запрашивать цену наряду с невременным восхвалением предлагаемого товара и неоднократным призываем в свидетели своих слов «Чжу» или «Чжу-рин-бчэ», к которому в таких случаях прибегают и магометане-кашмирцы. Покупатель, понято, начинает давать с самой малой цены. Постепенным понижением запрошенной цены продавцом и повышением данной цены покупателем, наконец, приходят к согласию. После отмерки покупатель обычно просит сделать прибавку; это практикуется в особенности при покупке съестных припасов. Тогда продавец обычно делает прибавку, а затем и следующие, постепенно уменьшая дозу, более назойливые покупатели просят прибавки до 6-7 раз. Принято делать обыкновенно прибавку три раза, хотя бы такими долями, что приходится удивляться терпению той и другой стороны. Если продавец не уступчив на прибавку, нередко покупатель бросает товар и удаляется. Когда сделка уже кончена и стоимость уплачена, покупатель заставляет продавца «сказать благопожелание» (по-тибетски - «монаам-даб» или «чжаб»). Тогда продавец берет проданный товар в руки и читает заговор, смысл которого сводится к тому, чтобы вещь служила очень долго и доставила счастье и долголетие потребителю. Потом, приложив ее к своему лбу, отдает покупателю, который и уносит купленное.

6. ЗАНЯТИЕ ЖИТЕЛЕЙ

Ахаса не отличается никакой отдельной промышленностью, которой можно было бы охарактеризовать занятие его жителей. Жизнь этого города обусловлена тем, что он является религиозным и административным центром ламаистского мира и Центрального Тибета, притягивающим многочисленных богомольцев и немало чиновного люда. Скопление народа, как известно, требует торговли, которою и можно охарактеризовать занятие жителей этого города. Торговля, как сказано выше, преобладает мелочная, состоящая в перепродаже деревенских продуктов и товаров оптовых продавцов.

Оставив подробности о занятиях исключительно столичных жителей, скажем несколько слов про занятия жителей вообще Центрального Тибета.

Главным занятием тибетцев должно считать земледелие и скотоводство, причем земледелием заняты все долины рек и вообще более низкие и удобные места, а скотоводством - травянистые горы и высокие окраины страны. Земледельцы сеют главным образом ячмень (арнаутский пшеница), из которого готовится мука цзамба, составляющая главную пищу всех классов населения; затем пшеницу для производства крупчатки, горох и бобы. Огородники сажают преимущественно китайскую (с красной

кожурой) и тибетскую (с белой кожурой) редьку, которая служит главным приварочным и закусокным овощем, два вида капусты, затем картофель, репу и морковь.

Скотоводы разводят яков и овец, а также небольшое число лошадей. Разводят также и помесь между яком и рогатым скотом, называемую «цзо». Это более красивое и выносливое животное, чем его родители. Земледельческое население подспорьем своего главного хозяйства разводит ослов и простой рогатый скот, идущих под полевые работы и выюки, а также овец для получения шерсти и мяса. Кроме того, уже в самом ограниченном числе разводят мулов и лошадей. Все эти животные отличаются низким ростом и вообще некрасивым видом, но зато чрезвычайно выносливы и невзыскательны в пище и уходе за ними.

Обработка полей производится небольшими сохами, в которые впрягается преимущественно пара цзо или яков. Бороньба чаще производится ручным способом: граблями и деревянными молотками. Нам не приходилось наблюдать отдыхающих полей. Вследствие недостатка в удобной для хлебопашества земли, пашни засевают ежегодно, причем удобряются золой, смешанной с человеческими извержениями. Весною, при посеве, поля обильно орошаются посредством каналов, в достаточном числе проведенных даже на большие расстояния. В земледельческом районе очень мало подножного корма для скота даже летом, поэтому зимою кормят скот исключительно соломой и горохом. Трава, вырываемая с болотистых мест и промежуток засеянных пив, стоит сравнительно дорого и составляет корм более дорогих, преимущественно городских животных. Трава, растущая на болотистых местах, высокая, грубая, вроде камыша. Ее скармливают зеленой, так как, высушая, она настолько твердеет, что делается негодной для корма.

Пастушеское население не делает запасов сена, и животные целый год проводят на подножном корму.

Передвижение по стране совершается только верхом и выючным способом. Нам приходилось видеть неуклюжие двухколесные телеги только для перевозки больших каменных глыб, и то очень редко. Толстые бревна, даже на большие расстояния, переносятся пешими людьми на плечах.

7. ОБЩИЕ ЗАМЕЧАНИЯ

Из сказанного выше, что Тибет страна ламаитов, читатель уже может заключить, что среди населения должно быть очень большое число духовенства, требующее уже характером религиозного учения. Эти рабчжун - «совершенно вышедшие» (подражается из мирской жизни) - делаются на монахов и монахинь. Те и другие, по теории, должны

ПРИМЕЧАНИЯ

«...раб-чжун» т. е. шестидесятилетие...». Начиная с 1027 г. в Тибете по индийской системе Калачакра было введено летосчисление по шестидесятилетнему циклу «рабчжун», в основу которого положен шестидесятилетний цикл планеты Юпитер. Начальный год каждого цикла - год огня-зайца - называется рабчжун (санскр. - «rabhava»), на основе чего все летосчисление также именуется «рабчжун». Отличие тибетского шестиде-

питаться на добротные подаяния мирян. На деле же, конечно, этого нет, но тем не менее духовенство составляет уже особое свободное сословие, имеющее громадное влияние на быт и экономическое положение простолюдинов. Общая численность монашеского сословия нам неизвестна, но монахи или, вернее, духовные численно далеко превосходят мирян мужчин, монахи же составляют меньшинство женщин.

Недостаток мужчин-мирян обуславливает то, что женщины должны переносить на себе все тяготы как отдельных хозяйств, так и общественных повинностей. Вековая борьба с жизненными невзгодами развила в женщинах Центрального Тибета значительную самостоятельность, т. е. умение существовать без помощи мужчин. Поэтому женщина является главною рабочею силою страны, и затруднительно найти такой род занятия, где она не принимала бы преимущественного участия. Так, мы видим более или менее обширные монастыри, принадлежащие исключительно самостоятельным общинам монахинь; видим по городам и селам отдельные группы последних (обыкновенно четыре человека в каждой), ходящие с предложением совершить чтение кратких молитв, видим прорицательниц, предвещающих, наравне с ламами-прорицателями, судьбу того или другого общества и человека и подающих разные советы вопрошателям; затем видим их торговками и приказчицами, нередко ведущими значительное предприятие самостоятельно; чернорабочими в полевых работах, при постройках домов; прядильщицами и ткачихами при приготовлении местных шерстяных материй; подмастерьями в типографиях; кузнецкими, слесарными, токарными мастерскими, кожевными заводах; водоносками, чистильщицами печистот в городах и селениях; сторожками и дворничихами при правительственных и общественных учреждениях и т. д.

Эта самостоятельность, вызванная общественною жизнью, оставшаяся большинством женщин вне брака, с другой стороны, дает им полную свободу в любви, которая выражается, как известно, в распущенности. Разврат этот мы не хотели бы называть - преимущественно к большинству - проституцией как ремеслом, так как даже в сравнительно многолюдном городе, как Ахаса, нет специальных домов и даже специальных одиноких женщин, какие встречаются в других странах. Конечно, немало женщин, пользующихся мужской слабостью и эксплуатирующих дурные наклонности мужчин, но повторяем, это совершается тихо, некриливо и не оставляя своих обычных занятий. Зачастую женщина имеет знакомого из окрестных мест, который во время своих приездов в город квартирует и живет, как с женой, часто имея от нее детей. Рождение ребенка нисколько не считается позором для женщины, а лишь радует материнское чувство и обнаддеживает ее иметь со временем помощника в трудной борьбе для изыскания средств к существованию.

Содержание большого числа духовенства, малопродуктивности страны и почти полное отсутствие промышленности служат, по-видимому, причиной общей

бедноты простого народа. Беднота эта заставляет тибетца ограничиваться самыми малыми потребностями. Простой народ очень скромен в пище: питается исключительно низшим сортом ячменного толокна (цзамба), почти никогда не употребляя мяса и лишь изредка забеленный маслом. Его можно обвинять разве только в страсти к ячменному вину, но опять-таки чрезмерно-пьяных редко можно встретить, даже в дни больших праздников.

Только при малых потребностях тибетца может существовать такая заработная плата: чернорабочий получает в день не более 1/3 дам-ха (около 7 коп.) на хозяйском продовольствии; наилучший ткач местного сукна - 2/3 дам-ха (14-20 коп.), при тех же условиях; домашняя прислуга - не более 20 дам-ха в год, но чаще живет за пищу и небольшое пособие в одежде, монах-чтец - 20 коп. за день непрерывного чтения, группа из 4 монахинь за 1,5-2-часовое непрерывное чтение хором - не более 7 коп. на всех и т. п.

Эта общая бедность служит причиной господства богатых, которые, пользуясь своими капиталами, подчиняют себе бедноту. Этим, без сомнения, объясняется преклонение перед всемирным кумиром - деньгами, которые в Тибете имеют особенную силу, служа мерилом добродетели до святости и знатности, до высших степеней сановничества. В этом преклонении перед богатством кроется причина забитости и покаянной лести тибетца. Он, увидев на улице хотя не знакомого, но более или менее хорошо одетого человека, не преминет показать знаки почтения, которые состоят главным образом в снимании шапки и высовывании языка, почесывании затылка или еще почтительнее - прикладывая свою руку на задницу, а при разговоре ежеминутно называть собеседника «гшош» (высокородный, святой) и на всякое слово отвечать «Аха, лагсо» («Хорошо!»).

Бедность и отсутствие общественной признания развили в стране огромное число нищих самых различных возрастов обоего пола. Часто попрошайничество сопровождается чтением молитв или пением с игрою на двухструнной скрипке, пляской мальшья и т. п.

Особенно назойливыми являются могильщики - дон-цхон-па, люди, которые относят трупы на съедение собакам (в городах) или птицам (в монастырях). Они ходят толпами и выпрашивают с громким хоровым криком, сопровождаемым по временам страшно жутким визгом. В случае подачи малого количества цамбы или денег, они отказываются брать, но если их прогнать, то при уходе не стесняются выругаться и погрозить намеком, что хорошо расправу сделают они с телом скряги после его смерти. Это, конечно, неприятно действует на иных людей. Не менее нахальными, но не связанными известным отношением к жителям после смерти, являются нищие-преступники. Эти лишенные тех или иных органов и частей тела, как то: глаз, носов, кистей рук, закованные в вечные кандалы и колодки по судебному приговору, обыкновенно ходят также небольшими группами и при малейшем недосмотре хозяев крадут все, что плохо лежит.

Сатиетного цикла от китайского состоит в том, что первый начинается с года огня-зайца, тогда как второй - с года дерева-мыши (см.: Р о и с h a P. Mongolische Miszellen. Innerasiatische Chronologic // Central Asiatic Journal. - 1962. - Vol. VII, № 3. - P. 224-238; B h a t t a c a r y a R. N., Chattopadhyaya A. The Tibetan sexagenary cycle // Indian Studies. - 1966. - Vol. 8, № 1. - P. 99-109).

Подготовила Т. ДАМЕЕВА.
(Продолжение следует).

ХҮҮ ЖАРАНАЙ ШОРОЙ ШАРАГШАН ҮХЭР ЖЭЛ

ЗУНАЙ НҮУЛШЫН САГААГШАН ХОНИН НАРА - НАМАРАЙ ЭХИН ХАРА БИШЭН НАРА

Table with columns for days (27-31) and corresponding events or names.

Гарагай 2-то зунай хүүулын сагаагшан Хонин нарын августын 17 (хуушанай 27).

Хүхэ Морин, 4 ногоон мэнгын, модондо нуудалтай үдэр. Бурханда зальбарха, бурхан, тэнгэри, 8 лусууд тахиха, тахилда үгэлыг үгэхэ, хэшэг далага абаха, сан табиha, дасан хиид бодхохо, эм найруулха, хүрэнгэ эхэхэ, бэри абаха, хурим хэхэ, гэр байшан бариха, замда мүр гаргаха, нүхэртэй болохо, ноёд хайдта тангариг үгэхэ, модо тариха, шэмэг зүүдэхэ зүүхэ, нэеи гэр табиha, хүн, малые ханаха мэтэдэ хайн. Нуури байра түхээрхэ, мори худалдаха, холын замда ябаха, ном эхилэн уншаха, шэнэ дэгэл үмдэхэ, эд, юумэ үгэхэ, шарил шатааха, анда бололохо, модо отолхо, тангариг үгэхэнь сээртэй. Хүнэй үнэ абаа наа, амгалан байдал оршохо.

Гарагай 3-да августын 18 (хуушанай 28). Хүхэгшэн Хонин, 3 хүхэ мэнгын, хиидэ нуудалтай үдэр. Бурханда зальбарха, тарни унха, лусууд тахиха, «Чавдор», «Лан балин», «Лудор», «Лусын балин» үргэхэ, эм залаха, харюулга хэхэ, хонинхоо ашаг шэмэ абаха, хото тосхон барижа эхилхэ, мал газашань үгэхэ, ажалшание абаха, хурим хэхэ, шэнэ ноёние табиha, дайсание дараха, худалдаа хэхэдэ хайн. Тээрмэ бодхохо, газар хэндэхэ, модо отолхо, хубаг татаха, мал, хүнии ханаха, төөнэхэ, эм найруулха, сэргэ хүдэлгэхэ, замда гараха мэтэдэ муу. Хүнэй үнэ абабал, хэрүүл шууяан, тэмсэл болохо.

Гарагай 4-дэ августын 19 (хуушанай 29). Улаан Бишэн, 2 хара мэнгын, галда нуудалтай үдэр. Бальжиниматай (буян хэшэгтэй) үдэр. Бурханда зальбарха, бэшэг зурхай зураха, дасан дуганай тахил зааха, ураг садан болохо, худалдаа хэхэ, өөрын ажамидаралда тунатай ажал хэхэ, бэри абаха, модо нуулгаха, сэсэрлиг байгуулха, шэмэг зүүхэ, бүжэг наада табиha, тут дарсаг хиидхэхэдэ хайн. Хатуу ажал хэхэ, лама болохо, ном уншаха, газашань үгэхэ, хүрэнгэ эхэхэ, шэнэ хубсаha эсэхэ, үмдэхэ, шэмэг оёхо, худалдаа хэхые хориглоно. Хүнэй үнэ абаа наа, хүнээн зайлаха төөрихэ.

Гарагай 5-да августын 20 (хуушанай 30). Улаагшан Тахья, 1 сагаан мэнгын, шоройдо нуудалтай үдэр. Бурханда, лусуудта зальбарха, тахиха, бэшэг зурхай зураха, санаар олгохо, дасан хиид бодхохо, номын хурал байгуулха, угаал хэхэ, үзэл үзэхэ, эм найруулха, эрдэм номдо нураха, ном соносохо, хэблэхэ, замда ябаха, модо тариха, хүрэнгэ эхэхэ, бэри

абаха, түрэхэ, буянай үйлэ бүхэндэ хайн. Мал агталха, хурим найр хэхэ, няхые хүүдэ оруулха, байшан гэрэй нуури табиha, угаал хэхые тэбшэлтэй. Хүнэй үнэ абабал, эрлигтэй ушарха.

Гарагай 6-да намарай эхин хара Бишэн нарын августын 21 (шэнын 1). Дүйсэн үдэр. Шара Нохой, 9 улаан мэнгын, түмэртэ нуудалтай үдэр. Тэрүүд тэмдэгтэй, тон муу үдэр. Бурханда зальбарха, лама болохо, хэшэг далага абхуулха, эм найруулха, эрдэмэ нураха, шэнэ хубсаha үмдэхэ, бэри абаха, хурим хэхэ, ном заалгаха, хэлсээ-нэй ажалшание абаха, урлаха үйлэдэ нуулсаха, модо тариха, худаг малтаха, суглаа үнгэргэхэ, замда гараха, тангариг үгэхэдэ хайн. Хүүгэды хүүдэ оруулха, сэргэ хүдэлгэхэ, ном соносохо, нүүдэл хэхэ, нэхэхэ үйлэнүүды хориглоно. Хүнэй үнэ абаа наа, нахан хорохо.

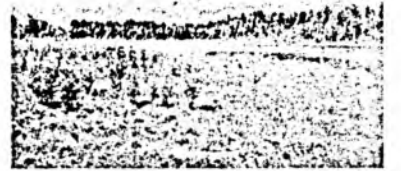
Гарагай 7-до августын 22 (шэнын 2). Шаргаган Гахай, 8 сагаан мэнгын, огторгойдо нуудалтай үдэр.нарын сээр. Бурханда зальбарал үйлэдэхэ, сан табиюулха, хангал тахиулха, хажууанда үгэлыг үгэхэ, лама хубараг болохо, огторгойн үүдэ сахиха, гүрэм заһал хүүдэхэ, эхэ хүнтэй уулзаха, буянай үйлэдэ хайн, эд, мал абаха, худаг малтаха, модо нуулгаха, ном заалгаха, гүдгэ тэжээхэдэ хайн. Үбшэнтэ-ниэ эмнэжэ эхилхэ, дасан дуганай нуури табиha, гэр бүрихэ, нүүхэ, худалдаа хэхэ, нохой абаха, бусад үйлэнүүды тэбшэгтэй, бэри буулгажа, хүрыг оруулжа болохогүй. Хүнэй үнэ абабал, хараал шэрээл, арсалдаа хэрүүл, тэмсэл болохо.

Гарагай 1-дэ августын 23 (шэнын 3). Сагаан Хулгана, 7 улаан мэнгын, унанда нуудалтай үдэр. Бальжиниматай үдэр. «Няммэ-шин» үдэр. Бурханда зальбарха, бурхан, лусууд тахиха, лама болохо, эм найруулха, эрдэм номдо нураха, үр жэмэс тариха, шэнэ барилгы ашагалгада оруулха, худалдаа хэхэ, гэрлэхэ, адууна мал нураха, харюулга хэхэ, түмэр урлахада хайн. Байшан гэрэй нуури табиha, шэнэ гэр бариха, хүн, малые ханаха, төөнэхэ, хамнаха, шэнэ дэгэл эсэхэ, үзэл үзэхэ, мори урилдуулха, нохой тэжээхэ; хүүгэды үргэжэ абаха, эхэ гол гаталха, загаһа бариха, тангариг үгэхэ, хубаг татаха, дайсание номгодохо, улай гаргаха, хүншүү гугуулхада муу. Хүнэй үнэ абаа наа, эд зөөри арьбажаха, үхэр мал үдэхэ.

СТРОИТСЯ СУБУРГАН В УЛЮНХАНЕ

Там, где легендарная река Баргузин берет начало, вытекая из священного озера Боолон-Тумэр, располагается самое северное село Курумканского района - Улюнхан. Здесь расположены известные курорты Кучигер, Умхей и Сэю, которые дарят людям физическое и духовное здоровье.

де всего, укрепление веры, веры в будущее. Районная администрация внесла тридцать тысяч рублей на строительство субургана. Но по ходу строительства районная администрация будет помогать, заверил ее глава.

17 июля этого года в Улюнхане прошел марафон по сбору денежных средств на строительство субургана «Чойнхор». В переводе с тибетского «Чойнхор» означает круговорот учения Будды. По завещанию Великого Учителя буддизм должен, проникая в каждый уголок, распространяться по всей планете. А по предсказаниям старых местных лам, вся Баргузинская долина будет отмечена святыми знаками. Действительно, начиная со ступы в селе Баргхан, эти святые строения начинают в круговую охватывать всю курумканскую землю. Когда круг сомкнется на субургане в селе Алла, еще не построенном, это будет означать, что вся наша земля находится под покровительством Будды Шакьямуни.

Администрация сельского поселения «Улюнхан эвенкийское» выделила 45 тысяч рублей. Помогли деньгами индивидуальные предприниматели Г.Б.Базарова и В.О.Цыдыпов. Свой вклад внесли Курумканский и Баргузинский дацаны, администрация сельского поселения «Аргада», федеральное казначейство; предприниматели Т.П.Цыдыпов, Д.Х.Дамбинов, Д.И.Ухинов, Б.А.Ачитуев выделили стройматериалы. 28 июля началось строительство субургана под руководством лам Иволгинского дацана Дугар-ламы и Эрдэни-ламы. Необходимые 22 средства на его возведение. 22 августа в 14 часов в Бурятском академическом театре драмы имени Х.Намсараева состоится благотворительный марафон.

РАСЧЕТНЫЙ СЧЕТ Бурятский РФ ОАО «Россельхозбанк» ДО №3349/59/09 с. Курумкан БИК 048142727 ИНН 7725114488 Кор.счет 30101810400000000727 в ГРКЦ НБ Банка России личн. счет 40817810859090001054 (для строительства субургана) ФИО Сонгорова Дарима Ринчиновна

Э.НАДМИТОВ, председатель оргкомитета по строительству субургана «Чойнхор» в с. Улюнхан, и.о. главы администрации сельского поселения «Улюнхан эвенкийское».

Фото Д.БАТОВОЙ.

УЛЗЫ ХЭШЭГТЭЙ НҮХЭРНАЙ

«Буряад үнэн» хэблэлэй байшанда олон жэлдэ генеральна директорэй - ахамад редакторай ажахын талаар орлогшоор амжалтатай хүдэлмэрилхэн, мүнөөшье эндэ ажалладаг, анхан сэргэй кадрова офицер ябаһан, Баргажанай аймагай Улаан нотаг тоонтотой, урагшаа ханаатай, урма зоригтой БУДАЖАП МИХАЙЛОВИЧ БАДМАЕВ 50 наһанайнгаа алтан оёе эдэ үдэрнүүдэ утгажа байна. Коллектив соогоо хүндэтэй, бэрхэ мэргэжэлтэ Б.М. Бадмаевые үнэн зүрхэһөө хани халуунаар амаршалжа, үрэлэй дээжэ хүргэнбди:

АЛТАН ТҮРЭЭ - АША БУЯНТАЙГААР

Манай хайрата түрэлхид - Бэшүүрэй аймагай Хаяа нотагта түрэн Бадма Дамбаевич, Хягтын аймагай Хилганта нотаг тоонтотой Елизавета Жамсарановна Цыдыповтэн хуби заяагаа нилүүлжэ айл бүлэ болохоор алтан түрээ найруулхань. Хүнэдэ аба эжы хоёрнай 10 үхибүүдэ үндылгэжэ, ажабайдалай үргэн замда гаргаа юм. Мүнөө 32 ашанар, гушанараа, эзэнэрэ харалсажа, амгалан тэнюун ажаһууна. Аамнай Бадма Дамбаевич Буряад Республикын габьяата механизатор нэрэ зэргэтэй. Эжымнай Елизавета Жамсарановна Эхэ-Герой гэнэн шагнал хайрада хүртэнэн, Ажалай Улаан Тугай орден сээжыен шэмэглэдэг. Бидэнэр, үри хүүгэдын, эжы, абаяа 50 жэлдэ сугтаа эбтэй эетэй ажаһуужа байһарнь, алтан түрөөрнь амаршалха зуураа, манда үгэнэн дура сэдхэхэйн, үндылгэн үргэнэн аша буянгийн түлөө доро дохин, үнэн халуунаар элүүр энхые, энэ дэлхэйн эгээл хайн хайхание эдлэжэ ябахыен хүсэнбди. Гэрэлтэй хайхан үдэрнүүды утгажа, гэгээн ариун мэдэрэлтэйгэр ажаһуугыт дара хүндэтэ түрэлхиднай!

Амаршалгад: үри хүүгэдын, аша гушанар, эзэнэрын.

Advertisement for the Buria Republic President, State Khural, and Government. Includes contact information for the editorial office and various departments.

Advertisement for the editorial office, providing contact details for various departments and the printing house.

(Түгэсхэл, Эхинийн №31 (640) дугаарта).

Замай тэмдэглэл

Эртэ үе сагһаа адуу малаа манажа, үргэн талаараа үбһэ ногоотой газар бэдэрэн нүүжэ ябадаг монгол туургата арадуудыг шуһата ээбүүн үе сагта нэгдүүлээд ударидаһан Агуу Богдо Чингис хаанай нэрэ хэдэн олон зуун жэлнүүдэй саанаһаа сууряатаһаар. Боржогон обогой Есүхэй баатарай ехэ хүбүүнэйнь намтарыг гүйсэд дүүрэнээр зураглаһан «Монголой нюуса тобшо» мүнөө сагта хамаг монгол хэлэтэ арадуудай тон түрүүшын дээжэ зохёолнуудай нэгэн болон. Имагтал тэрэнэйл ашаар Чингис хаанай уг гарбал, үри һадаһад, үйлэдэһэн хэрэгын, ажаһууһан газарнуудын түүхэдэ үлөө бшуу.

Агуу Богдо хаанай түрэн газар руу тэгүүлһэн манай бүлэг Тэмүүжинэй хаан шэрээдэ үргэмжэлэгдэһэн Хүхэ нуур хүрбэ.

**ЭЗЭН
ХААНАЙ
ЭХЭ
НЮУТАГТА**

Чингис хаанай түрэн газар Дэлюун Болдогто

ХҮХЭ НУУРТА
«Монголой нюуса тобшын» 122-дохи, 123-дахи бүлэгүүдтэ иигэжэ уишанабди: «...Тэмүүжинэйхид тэндэхээ нүүжэ, Хүрэлх доторхи Сэнгүр горхоной Хара зүрхэнэй Хүхэ нуурта ошожо бууба...»

Алтан, Хучар, Сача-Бэхи бүгдөөрөө зүблэжэ, Тэмүүжинидэ хэлбэ: «Шамайгаа хаан болгоё...» Иимэ үгэ хэлэжэ, иигэжэ ама алдажа, Тэмүүжинийе Чингис хаан гэжэ нэрлэжэ хаан болгобо. (Чингис хаан гэхэдэ, Тэнгис хаан, Далай хаан гэхэн үгэ бололтой).

Мүнөө Хүхэ нуурай эрьсэд Ехэ Монгол улас түрын 37 хаашуулай дүр-зурагууд модон дээрэ ниилээтэй харагдана.

Монголой түүхэ уудалхада, Эзэн-Богдо Чингис хаанай удаа хаан шэрээдэ хууһан үри һадаһадын засаг түрын түлөө дотоодын тэмсэл хэжэ, Ехэ Монгол улас түрын хүсье буурууһан. Монголой ехэ ба бага 37 хаашуулай 13-ниинь засагай түлөө һаһаа хороолгожо, хаан шэрээгэ булалгаһан. Эдэ бүгдэе залуу монгол хүбүүн тордиһогүй һайнаар мэдэдэг байһанаа гэршэлэн, хаашуул тухай зураглалнуудыг тобшохонооршые һаа, тодоор бидэндэ хөөрөжэ үгэбэ.

Энэ газарта Тэмүүжин буусаяа түхээрэн зогсожо, хаан шэрээдэ дэбжүүлэгдэ гэжэ ойлгоходоо, үни сагай түүхэтэ үйлэ ябадалнууд урдманай мүндэлшэһэн мэтэ үзэгдэбэ. Хара Зүрхэнэй үбэртэхи газарай гүн соохи уһаар тэжээгдэдэг Хүхэ нуур хүрэхэ заяатай байһандаа бидэ угтаа баяртайнууд һэмди. Саашаа Хэнтэйн аймагай Балдан Бэрээвэн хийд руу замаа шэглүүлбэди.

БАЛДАН БЭРЭЭВЭН ХИИДТЭ

Хэнтэйн аймагай Балдан Бэрээвэн хийд 5-6 мянган ламатай Монголодоо хамагай томо даһангуудай нэгэн байһан. 1700 оной үедэ Цэбээн-Доржо гэдэг монгол лама анхан байгууһан түүхэтэй. Хүгжэлтынгөө орьел дээрэ байхадаа, тэрэ дасанда аяар 4 хургуули, 20 дуган тоологдодог байгаа. 1700-1776 онуудта 30х30

метр үргэнтэй, 12 метр үндэртэй гол дасан баригдаа. Тэрэ үедэ иимэ томо барига Монголодо юрэ байгаагүй.

Харын болон шарын шажануудыг холбоһон дасан хада хабсагайтай һайхан газарта оршоно. Дасание гороолходоо,

Хэнтэй, Хангай, Соёной хүтэл үндэр нуруунууд, Хойто зүгыг шэмэглэһэн хүбшэ шэгдэлиг ууланууд, Мэнэн, Шарга, Номиной үргэн ехэ гүбинүүд, Урда зүгэй манлай болоһон эльһэн манхан галайнууд – Энэ минии түрэн нюутаг, Монгол һайхан орон!

(Д. Нацаггорж.)

шулуунууд дээрэ Бурхадые ниилээтэй байхыень обёорхоор гээд, дахинаа бодхоогдожо байһан дасание харууһалдаг Гомбо гуай хөөрбэ.

Дасанай зүүн таладахи хадагуудай агы нүхэнүүд соо хандамаанар, баруун таладань - ламанар даяанда 45 хоногой туршада һуудаг байһан. Тиһэнэйнь удаа шулуун хүшөө - үзэг тэмдэгүүдтэй шулуу хадын үбэртэ табидог байгаа. Урда сагай буддын шажантанай шэдитэ үйлэ гэршэлэн, олон тоото шулуун хүшөө юушыеб дуулгахаяа һанаһандал харагдана.

Хийдэй түүхэнэй иимэ мэдээсэл уишабабди: 1900 ондо тахал үбшэнһөө дасанай хахад ламанарын һаһа бараһан. 1930 онһоо коммунист нам ламанарыг хабшажа эхилһэн. 1937 ондо Балдан Бэрээвэн хийд усадхагдаа. Олон тоото ламанар саазалуулагдаа, намнуулаа, зарим ламанар бэе хорложо һаһа бараһан, зариманиинь гэртэе бусаһан.

Тиигэжэ дасание шатаагаад, Бурхан тахилнуудыень хайлуу-

лаад, Бүхэдэлхэйн хоёрдугаар дайнда буу болгохоёо эльгээһэн. 60 жэлэй туршада дасан руу хүнэй ябахыень хорихон.

1990 ондо үсөөн тоото ламанар тиийшэ ошожо, ном хуража эхилһэн. Тиихэдэе багахан дуган бодхоһон.

Ойхон ольтирогһоо гарбалтай алагүй-шэмээнтэн угтай В.Б. Балдахинова удаган болохо хубитай байгаа. Бүри 1996 ондо уласхоорондын бөөнэрэй хуралдаан дээрэ Валентина Батуевнада Монголой Цырен гэжэ заарин-бөө удагадай хамагай үндэр зиндаа - дуурисха удаганай шанар даалгаһан юм. Улад зонийе эдэб муу юумэнһээ халхалуула, үбшэ хабшанаа абарха үндэр уялга тухайгаа мэдэжэ удаган иигэжэ хэлэдэг байна: «Бурхан хүндэ бөөгэй, удаганай хүсэ үгэхэдөө, арадзондоо туһала гэжэ үгэнэ гүб даа».

Удаган хүнэй хуби заяан тухай, урданай удагадай эди шэди тухай хөөрэддээр ябатараа, уга замйнгаа эсэстэ - Агуу Богдын түрэн газар Дэлюун Болдог хүрбэбди. Монголой

мэдүүлэн, иимэ аянда хабааданан хүн бүхэмнай хүхэ торгон хадагуудаараа золгобо.

БУСАХА ЗАМДАА
«Монголой нюуса тобшын» һүүлшын 282-дохи бүлэг Хүдөө аралай Археологийн музейн хажуудахи шулуун хүшөөдэ ниилээтэй. Тэрэниинь уншагшадтаа дурадахая: «Ехэ хуралдаан боложо, хулгана жэлэй (1240 он) хуран (долоодохи) һарада Хэрдэнэй Хүдөө аралай Долоон болдог Шилхинцэг хоёрой забһарта хаанай ордоной буужа байхада бэшэжэ түгэсэбэ».

Чингис хаанай ордоноо түбхинүүлһэн Хүдөө аралай аршаанһаа хүртэлсөөд, эзэн хаанай эхэ нюутаһаа Буряад руугаа бусаха замдаа гараа һэмди.

Монголой табан ехэ хаан уулада, Улаан-Баатарай шүтөөнэй дүрбэн ехэ уулада харалсажа байһанайнь түлөө - һайн даа! Аян замнай урагшатайшые, удхатайшые байгаа лэ. Бүхы монгол туургата арадуудай түүхэтэ газарнуудаар ябажа, Агуу Богдо хаанай намтартай бүри дүтөөр танилсаха, суута Онон, Хэрлэн, Туула мүнэнүүдые гаталха арга

ДЭЛЮУН БОЛДОГТО

Зунай зулгы хаһада Монголой үзэсхэлэнтэ дайдаар тоогүй олон адуу малай бэлшэхыень, адуушан хүбүүнэй мори ургалхыень анхаран, аян замаа аятай зохидоор үргэлжэлүүлһээрбди. Тэе холо Хэнтэй хаанай орьел - Бурхан-Халдуун уулын хаяа харагдана. Холохоно бэшэ талын бүргэд агнуурида гаранхай нийдэнэ. Хун шубуудшые амарханаар голой эрье зубшана. Эхэ байгааһин үри ябаха үйлэеэ, үндэн нүүдэл байдалаа алдаагүйл Монгол һайхан орон!

Уянгата уртын дуунай хүгжэм магнитофоноор уйдхартайгаар соностоно:

*Торгон һайхан самса
Хэнгээшыеб оёнобиб даа,
Хүгшэн буурал үбгэнтэй
Яагаад һаһаа үгэргэхэбиб даа?...*

«Уртын монгол дуу шагнахадаа, сэдхэлни уярдаг. Би бүри багахан ябааб. Сангаали эжымни урданай монгол дуунуудыг дууладаг байгаа. Ашабагад обогой

«Нюуса тобшо» бэшэжэ түгэсэһэн газарта

хамагай хойто нюутаг болохо буряадуудай ажаһуудаг Хэнтэйн аймагай Дадал һомонһоо холохоно бэшэ багахан добо дээрэ Чингис хаанай тоонто мүн. Түүхэ баримтануудта алдаршаһан Дэлюун Болдогто хүндэеэ

олгууһан Амгалан Батуевич Валентина Батуевна хоёрто энэ аян замда хабаадагшадай зүгһөө баяр талархалаа мэдүүлэе.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.
Авторай фото-зурагууд.

Балдан Бэрээвэн хийд

Хүхэ нуур

Ехэ Монгол улас түрын 37 хаашуудта хүшөө